

Національний університет
«Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка

ННІ професійної освіти та технологій

Кафедра професійної освіти
та безпеки життєдіяльності

**РОЗВИТОК ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ ЗПТО В УМОВАХ
САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ**

Кваліфікаційна робота
освітнього ступеня «магістр»

спеціальність: 015.37 Професійна освіта (Аграрне виробництво, переробка
сільськогосподарської продукції та харчові технології)

Виконав: студент 65 групи
Завадський Ігор Васильович

Керівник: к. пед. н., доцент
Пригодій Алла Володимирівна

Допущено до захисту

_____ завідувач кафедри

(підпис)

(дата)

Чернігів – 2023

ЗМІСТ

ВСТУП	3
ВРОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ	7
1.1. Проблема розвитку творчих здібностей учнів: сутність та зміст цієї проблеми	72
1.2. Роль та місце самостійної роботи у розвитку творчих здібностей учнів щодо фахових дисциплін.....	18
Висновки до першого розділу.....	29
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИКА ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ УЧНІВ ЗАКЛАДІВ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ	31
2.1. Аналіз системи самостійної роботи учнів ЗПТО.....	31
2.2. Використання методу проєктів, розв’язання задач та написання контрольних робіт, рефератів для розвитку творчих здібностей учнів ЗПТО.....	40
Висновки до другого розділу	53
РОЗДІЛ 3. ВИЗНАЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВПЛИВУ ВИЗНАЧЕНОЇ МЕТОДИКИ НА РОЗВИТОК ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ	55
3.1. Розробка пакету самостійних робіт для розвитку творчих здібностей учнів ЗПТО кулінарного профілю.....	55
3.2. Експериментальна перевірка впливу застосування запропонованих самостійних робіт на розвиток творчих здібностей учнів	62
Висновки до третього розділу.....	68
ВИСНОВКИ.....	69
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	72
ДОДАТКИ.....	78

ВСТУП

Актуальність дослідження визначається об'єктивною потребою суспільства та ринку праці у творчих особистостях та реально низьким рівнем розвитку творчих здібностей учнів, випускників закладів професійно-технічної освіти. У зв'язку з цим суттєво змінюються вимоги до професійної освіти. Її основною метою стає підготовка кваліфікованого робітника, конкурентоспроможного на ринку праці, компетентного, здатного застосовувати на практиці не тільки знання, уміння та навички, але й виявляти найширший спектр здібностей.

У концепції виховання творчої особистості підкреслюється, що «сьогодні, а тим більше – завтра, саме творча, естетична збагачена особистість у змозі розв'язувати як щоденні виробничі, так і масштабні суспільні завдання, які забезпечуватимуть не просто виживання, а прогрес нації, здатної зайняти у співдружності народів достойне місце, створити кожному своєму громадянину повноцінне економічне і культурне життя» [36].

Завдання педагога полягає у розвитку творчого потенціалу учнів на кожному занятті. Викладач, майстер виробничого навчання повинні сприяти пробудженню інтересу до пізнання, розвивати вміння та навички самостійно працювати, творчо ставитися до виконання всіх завдань.

В наш час однією з найважливіших завдань вітчизняної педагогіки стає не просто забезпечити учнів фундаментальними знаннями з окремих дисциплін, а й навчити їх вчитися, тобто самостійно здобувати та застосовувати ці знання на практиці. Пріоритети віддаються такому навчанню, в якому відбувається розвиток самопізнання, самодіяльності, самореалізації і створюються необхідні умови для формування особистості, що прагне до здійснення своїх життєвих планів, усвідомленого професійного самовизначення.

Саме самостійна робота, на нашу думку, є тим дієвим засобом, який впливає на розвиток особистості. У самостійній роботі практично шліфуються способи активної пізнавальної та розумової діяльності особистості, проявляється її персональна мотивація, такі якості, як самостійність, самоконтроль дій при вирішенні різного роду професійних завдань і життєвих проблем. Тому самостійна робота є в основі формування творчих здібностей майбутніх фахівців.

Таким чином, значення самостійної роботи учнів в освітньому процесі посилюється об'єктивною необхідністю не тільки в активізації пізнавальної діяльності учнів як суб'єктів навчання, а й в усвідомленні того, що суспільству необхідні особи з розвиненими творчими здібностями, які вміють приймати самостійні правильні рішення у нестандартних ситуаціях.

Загальні питання творчості досліджували такі відомі вчені, як: І. Барташнікова, Д. Богоявленська, Л. Виготський, Ю. Гільбух, В. Давидов, Л. Журавльова, Д. Ельконін, З. Карпенко, І. Лернер, О. Лук, А. Матюшкін, М. Махмутов, В. Моляко, В. Оконь, Л. Паламарчук, В. Рибалко та ін.

Роль різних способів розкриття творчого потенціалу фахівця через самостійні роботи визначена в дослідженнях Л. Алексашкіної, В. Майбороди, О. Нільсона, Т. Шамової та інших. Сутність самостійної роботи та її значення; ефективність самостійної роботи досліджували А. Алексюк, В. Бондар, Б. Єсіпов, В. Козаков, О. Мороз, П. Підкасистий, М. Солдатенков.

Однак, незважаючи на значний інтерес дослідників та педагогів до теми розвитку творчих здібностей учнів, відчувається нестача методичних матеріалів для забезпечення педагогічних умов спрямованих на розвиток творчих здібностей в ході виконання самостійних завдань учнів ЗПТО.

Нами, таким чином, в результаті аналізу було виявлено протиріччя між:

- об'єктивною потребою формування творчої особистості та відсутністю дидактичної системи розвитку творчих здібностей учнів в ЗПТО;

- традиційними методами навчання та необхідністю використання нових педагогічних технологій, спрямованих на розвиток творчих здібностей учнів;

- потужним дидактичним потенціалом самостійної роботи в розв'язанні завдань розвитку творчих здібностей учнів та не розробленістю необхідного навчально-методичного забезпечення його реалізації.

Зазначені протиріччя виявляють проблему дослідження, пов'язану з виявленням комплексу педагогічних умов, необхідного та достатнього для розвитку творчих здібностей учнів ЗПТО у процесі виконання самостійної роботи.

Отже, актуальність означеної проблеми та необхідність подолання виявлених суперечностей зумовили вибір теми кваліфікаційної роботи освітнього ступеня «магістр»: *«Розвиток творчих здібностей учнів ЗПТО в умовах самостійної роботи»*.

Мета дослідження: з'ясувати вплив виконання самостійної роботи на розвиток творчих здібностей учнів в ЗПТО.

Мета роботи вимагає виконання таких завдань:

- з'ясувати зміст та структуру поняття «творчі здібності учня ЗПТО»;

- обґрунтувати роль та місце самостійної роботи у розвитку творчих здібностей учнів;

- проаналізувати теоретико-методологічні передумови дослідження розвитку творчих здібностей учнів ЗПТО у педагогічній теорії та практиці професійної освіти;

- визначити комплекс педагогічних умов, зміст та способи організації самостійної роботи учнів, що забезпечують розвиток творчих здібностей учнів ЗПТО;

- розробити та перевірити методичні рекомендації щодо організації самостійної роботи, спрямованої на вдосконалення процесу розвитку творчих здібностей учнів ЗПТО.

Об'єктом магістерської роботи є: процес розвитку творчих здібностей учнів ЗПТО.

Предметом магістерської роботи є: зміст, способи та умови організації самостійної роботи учнів, що забезпечують розвиток творчих здібностей учнів ЗПТО.

Розв'язання поставлених завдань здійснено з використанням таких *методів:*

- *теоретичні:* вивчення й аналіз психолого-педагогічної та навчально-методичної літератури з розвитку творчих здібностей учнів ЗПТО та ефективності використання самостійних завдань;

- *емпіричні:* спостереження за навчальним процесом в ЗПТО, тестування, анкетування, педагогічний експеримент (констатувальний та формувальний) з метою перевірки ефективності використання самостійних завдань на творчі здібності учнів;

- *статистичні:* методи математичної статистики для проведення якісного та кількісного аналізу отриманих даних.

Теоретичне значення проведеного дослідження полягає в тому, що теоретичні положення, що містяться в дослідженні та зроблені висновки розширюють знання про процес розвитку творчих здібностей учнів ЗПТО та роль самостійної роботи, як ефективного засобу розвитку творчих здібностей учнів за умови її спеціальної організації.

Практичне значення проведеного дослідження полягає в розробці пакету самостійних завдань для розвитку творчих здібностей учнів ЗПТО харчової галузі та рекомендацій до виконання проєктів та правил написання рефератів, а також системи їх оцінювання.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи становить – 92 сторінки, основний текст викладено на 71 сторінці. Робота містить три таблиці, два рисунки. Список використаних джерел складає 69 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ

1.1. Проблема розвитку творчих здібностей учнів: сутність та зміст цієї проблеми

Творчі здібності підростаючого покоління у системі освіти завжди мали пріоритетне місце. Протягом усієї історії наше суспільство потребувало людей не просто інтелектуально розвинених, але і які мають творчі здібності. Відповідно до цього стратегія сучасної освіти вибудовується з урахуванням потреб у творчих особистостях.

Для того, щоб виявити особливості розвитку творчих здібностей в учнів, слід розглянути сутність понять: «творчість», «здібності», «творчі здібності», «розвиток», «розвиток творчих здібностей», а також види творчості, що є джерелом творчості, які критерії творчих здібностей, проаналізувати різні точки зору та зробити власні висновки.

Розглянемо поняття «творчість» в аспекті психолого-педагогічної літератури. Творчість – це процес об'єктивації внутрішнього світу людини, вважає Б.Г. Ананьєв [21]. Творче вираження є виразом інтегральної роботи всіх форм життя людини, проявом його індивідуальності. З погляду А. Маслоу, творчість – це «універсальна функція людини, яка веде до всіх форм самовираження» [34], здатність до творчості є вродженою, вона закладена в кожному і не вимагає спеціальних талантів, тому творчими можуть бути і професори, і бізнесмени, і домогосподарки.

Творчість - це діяльність людини, спрямована на створення якісно нових, невідомих раніше духовних або матеріальних цінностей. Необхідними компонентами творчості є фантазія, уява, психічний зміст якої міститься у створенні образу кінцевого продукту (результату творчості) [64].

Творчість – це один з видів людської діяльності, спрямований на розв'язання протиріччя (рішення творчої задачі), для якого необхідні об'єктивні (соціальні, матеріальні) і суб'єктивні особистісні умови (знання, уміння, творчі здібності), результат якої має новизну й оригінальність, особисту і соціальну значимість, а також прогресивність [30].

Слово «творчість» походить від слова «творити», і в загальному сенсі воно означає шукати, створювати щось таке, що не зустрічалось в минулому – індивідуальному або соціальному.

У сучасному психологічному словнику поняття творчості визначається як «діяльність, результатом якої є створення нових матеріальних і духовних цінностей. Творчість передбачає наявність у особистості здібностей, мотивів, знань і вмінь [63, с. 520].

У педагогічних словниках поняття «творчість» тлумачиться як така діяльність людини, що «здатна породжувати якісно нові матеріальні та духовні цінності суспільного значення»; «явище, яке охоплює пізнавальну діяльність і дозволяє побачити деякі проблемні ситуації по-новому» [16, с. 326].

Однак більшість людей втрачають цю здатність у процесі «окультурення». Вважає О.В. Назаров, що творчість може розглядатися як внутрішньо мотивований процес активного пошуку особистістю потенційних можливостей гармонійного подолання об'єктивних та суб'єктивних протиріч, що забезпечується безпосереднім та опосередкованим відображенням та виразом багатогранності проявів буття за допомогою різноманітних засобів [26]. Підкреслює, Р. Мей, що у процесі творчості здійснюється зустріч людини зі світом. Він пише: «...Те, що проявляється як творчість – це завжди процес... у якому здійснюється взаємозв'язок особистості та світу...» [46]. Джерелом творчості, за К.Г. Юнгу, є архетипи - базові вузлові структури світорозуміння, функціонування психіки людини, що направляють потоки психічної енергії, які зафіксовані в несвідомому, сформовані, відібрані та накопичені попередніми поколіннями та передані ними у спадок, також

звертав увагу К.Г. Юнг на наявність тісного зв'язку творчості та гри: «Створення нового є справою не інтелекту, а потягу до гри, дієвого з внутрішнього примусу. Творчий дух грає тими об'єктами, які він любить» [67, с. 109].

Розглянувши трактування поняття «творчість», видно, що творчість різноманітна та має свої види:

- наукова творчість, пов'язана з відкриттям явищ та загальних закономірностей розвитку справжнього світу;
- технічна творчість, пов'язана з практичним (технологічним) перетворенням дійсності;
- педагогічна творчість, пов'язана зі знаходженням нового у сфері педагогічної діяльності;
- художня творчість, пов'язана з естетичним освоєнням дійсності та задоволенням естетичних потреб людей.

Всі вони мають специфічні риси, спільне і відмінне. Мала творчість (творчість першого рівня) - це продукт ремісничої праці, спрямованої, по-перше, на формування нових предметів, які не існують в об'єктивній реальності; по-друге, на подальший розвиток і вдосконалення матеріальних і духовних витворів, які вже створені людиною; по-третє, на вироблення методів, форм, засобів суб'єктивної перебудови наявного.

У наш час спостерігається прагнення зрівняти в правах творчість різних рівнів. Цей аспект проблеми особливо стосується художньої творчості, мистецтва (творчість в галузі літератури, кіно).

Відповідно до вихідних методів, способів, які покладені в основу творчості, можна виділити такі типи творчості:

Перший тип - це раціоналістична творчість, що ґрунтується на раціональному мисленні. Головною ознакою цього типу є осмисленість, цілеспрямованість творчої діяльності. Вона має два відгалуження:

- практико-емпірична творчість;
- науково-теоретична творчість.

Другий тип - творчість на позапороговому рівні, інтуїтивна, позасвідома. Цей тип творчості є логічним наслідком значної підготовчої роботи, напруженого обдумування проблеми, ідеї, творчого задуму, проблемної ситуації. Даний тип творчості характеризується інтегративністю, цілісністю, закінченістю результатів творчості, великим евристичним синтезом, який надає продуктам творчості природного характеру.

Третій тип - духовно-космологічна. Як правило, ця форма творчості здебільшого характерна для культурної традиції Сходу (П. Реріх, індійська та китайська філософія).

Четвертий тип - раціонально-інтуїтивна творчість. Вона є результатом поєднання першої і другої форм творчості [24].

За суб'єктом окреслюються такі форми творчості:

- а) індивідуальна;
- б) колективна;
- в) єдність індивідуальної і колективної [66].

Колективна творчість має місце в науці в різних видах мистецтва (театр, кіно, архітектура, скульптура). Спільна ідея, єдиний творчий задум, відповідна норма (план, проєкт і т. п.) стають об'єднуючими, синтезуючими факторами різноякісних інтелектуальних потенцій, почуттєво-емоційного заряду, вольових зусиль. Однак процес колективної творчості не нівелює творчої особистості, суб'єкт-творець зберігає своє «я», індивідуальність. Взагалі, творчість завжди наповнена глибоким індивідуальним смислом.

Синтез творчості багатогранний. Її основними формами є: винахідництво, раціоналізаторство (вдосконалення), пристосування. В умовах ЗПТО технічна і наукова творчість синтезуються в єдине ціле - науково-технічну творчість. Продуктивна наукова творчість може здійснюватися лише з урахуванням технічного «поля», в якому вона відбувається. В свою чергу, технічна творчість без систематичної взаємодії з зовнішніми науковими ідеями і теоріями не може успішно задовольняти потреб практики [2].

Види творчості показують, що творчість притаманна людям різного віку, так більшість вчених схильні вважати, що творчий потенціал людини, про який судять в основному з творчої продуктивності, вичерпується на четвертому-п'ятому десятилітті життя. Наприклад, Р. Вудвортс писав, що людьми похилого віку зроблена лише незначна кількість виноходів, а людьми середнього віку – відносно невелика і період від 20 до 40 років найбільш сприятлива для виноходів [7]. Виявив Дж. Россман, що з 710 винахідників 61% зробили своє перше відкриття до 25 років, середній вік – 38,9 років [19].

Творчість у будь-якому віці, безперечно, супроводжується здібностями людини, отже, розглянемо сутність поняття «здібності».

Природа здібностей трактується вченими з позицій діяльнісного та функціонально-генетичного підходів. Більшість дослідників формування і розвиток здібностей пов'язують із діяльністю. Для означених якостей актуальним є визначення Б. Теплова, за яким здібності розглядаються «як стійкі індивідуально-психологічні властивості особистості, які є умовою успішного виконання одного або кількох видів діяльності» [50]. Теза про вирішальне значення діяльності у формуванні здібностей уперше була сформульована в ранніх працях С. Рубінштейна, а пізніше уточнена Б. Ананьєвим, Л. Виготським, В. Дранковим, О. Ковальовим, О. Леонтьєвим і одержала подальший розвиток у дослідженнях О. Бодальова, Л. Венгера, Н. Лейтеса та ін. [30]. Ми також розвиток творчих здібностей пов'язуємо з діяльністю.

У психологічному розумінні «здібності» – це індивідуально-психологічні особливості, які є умовою успішного виконання певної продуктивної діяльності. Здібності виявляються у процесі оволодіння цією діяльністю, у тому, наскільки індивід за інших рівних умов швидко й ґрунтовно, легко й міцно опановує способами її організації і виконання. Водночас учені підкреслюють, що визначення здібностей як властивостей або якостей, що роблять людину здатною до успішного виконання певних

видів діяльності, не несе в собі психологічного навантаження, оскільки це визначення надто загальне. Зокрема, науковці переконані у правильності розгляду здібностей як індивідуальних відмінностей, що диференціюють людей, і пояснюють природу індивідуальних здібностей, відштовхуючись від загальних здібностей, які властиві всім людям [32, с. 75].

У свою чергу, здібності поділяються на види за змістом та характером конкретної діяльності. Розрізняють загальні здібності (здатність до широкого спектру різноманітної діяльності) та спеціальні (які мають спеціалізований характер). Здібності не проєктуються в людині з речей, а розвиваються в ній у процесі її взаємодії з речами та предметами, продуктами історичного розвитку [6, с. 226]. Вони тісно пов'язані із загальною спрямованістю особистості, з тим, наскільки стійкою є схильність людини до певної діяльності. В основі однакових досягнень при виконанні якої-небудь діяльності можуть лежати різні способи, водночас одна й та ж здібність може бути умовою успішності різних видів діяльності (Л. Виготський, С. Рубінштейн).

Здібності є однією з базових якостей психіки, яку вчені розглядають у трьох аспектах: як якість високоорганізованої матерії, тобто мозку, що дозволяє відображати об'єктивний світ; як суб'єктивний образ об'єктивного світу; як переживання. Сучасна психологія розуміє під терміном «психіка» продукований мозком складний комплекс процесів, кінцеву функцію якого складає формування поведінки за миттєвих та ймовірно-прогнозуючих обставин. Це загальне завдання безпосередньо чи опосередковано виконують усі елементи комплексу, в тому числі, звичайно, і цілеспрямований психічний процес художнього сприймання [32].

Порівнюючи визначення психіки та здібностей, бачимо, що саме здібності реалізують функцію відображення та перетворення дійсності в практичній та ідеальній формі. Вони конкретизують загальну якість мозку відображати об'єктивний світ, характеризують індивідуальну міру вияву цієї якості, що відноситься до конкретної психічної функції. Відтак, важливим є

теоретичний висновок про те, що здібності знаходять своє місце в структурі психіки як якості мозку відображати об'єктивний світ. Оскільки психічні функції реалізуються в психічних процесах, то в даному випадку здібності співвідносяться з якостями пізнавальних та психомоторних процесів.

Окремі здібності мають складну структуру, що відображає системну організацію мозку, міжфункціональні зв'язки та діяльнісний характер психічних функцій. На думку Л. Виготського, кожна наша здібність працює дійсно в такому складному цілому, що сама по собі, вона не дає й приблизного уявлення про дійсні можливості її дії [26]. Розгляд творчості у сукупності всіх її компонентів, має важливе методологічне значення для розуміння природи цього складного явища і природи творчих здібностей учнів.

До складу кожної здібності, яка робить людину здатною до виконання відповідної діяльності, завжди входять деякі операції або способи дії, за допомогою яких ця діяльність здійснюється. Жодна здібність не є актуальною, реальною здібністю, поки вона органічно не увібрала в себе систему відповідних суспільно вироблених операцій. Але ядро здібностей – це не засвоєна, не автоматизована операція, а ті психічні процеси, за допомогою яких ці операції функціонують і регулюються, тобто, якість цих процесів [30].

С. Гончаренко в «Українському педагогічному словнику» визначає здібності як «стійкі індивідуальні психічні властивості людини, які є необхідною внутрішньою умовою її успішної діяльності. Здібності поділяються на загальні – такі, що виявляються у всякій діяльності, та спеціальні, що характерні для певних її видів» [16, с. 135]. У контексті дослідження нас цікавлять, звісно, спеціальні музично-творчі здібності учнів.

У розкритті проблеми творчих здібностей особлива роль належала визначенню джерел їх виникнення: творча особистість - це продукт природи чи закономірний результат виховання?

Творчі здібності по А.М. Леонтьєву – це результат оволодіння людиною знаннями, вміннями та навичками, необхідними для того чи іншого виду творчості (художньої, технічної, музичної тощо) [31]. Розглядає Е. Фромм творчі здібності як вроджені потенційні здібності, що дримають у кожній людині [37]. З погляду Є. Торренса, творчі здібності - це вищий розумовий процес, пов'язаний з інсайтом - яскравою здогадкою, що поєднує в собі нові асоціації з розв'язуваною проблемою [37]

Під творчими здібностями учнів розуміють синтез особливостей і якостей особистості, тобто творчість це сукупність різних здібностей, кожна з яких може бути представлена різною мірою в тієї чи іншої особистості.

Колись великий А. Ейнштейн висловив дуже цікаву думку: відкриття неможливо зробити, якщо дотримуватись абсолютної логіки. То що ж потрібно хоча б для маленького відкриття, не для всього людства, а хоча б для себе? Відповідь на це запитання досить проста - потрібно мислити творчо, потрібно мати добре розвинені творчі здібності.

Основними ознаками творчих здібностей є [59]:

- швидкість мислення – кількість ідей, які виникають за одиницю часу;
- гнучкість мислення – здатність швидко і без особливих зусиль зосереджуватися на кількох думках;
- оригінальність – здатність до генерації ідеї, яка відрізняється від загальноприйнятих, парадоксальних, несподіваних рішень;
- допитливість – здатність дивуватися зацікавленість і прагнення до нових знань;
- точність – здатність удосконалювати і доводити до кінця свою працю;
- сміливість – здатність приймати рішення в ситуації невизначеності, не лякатися власних висновків і доводити їх до кінця.

Розглянувши творчість, творчі здібності, постає питання його розвитку. Розвиток (як філософська категорія) – це закономірна зміна матеріальних та

ідеальних об'єктів (наприклад, свідомості та психіки), що характеризується як спрямована та незворотна. У внаслідок розвитку виникає новий якісний стан об'єкта (його складу чи структури).

Звернемося до словників, класичний словник з психології, розкриваючи поняття, розвиток представляє як процес, що складається з кількох послідовних етапів, на одному з яких відбувається дезінтеграція, протиріччя між конкретним та загальним, яке може бути подолане [63, с. 434]. Філософський словник І.Т. Фролова представляє «розвиток» як «рух, зміну в часі ...», який «буває вхідний і вихідний, від зовнішнього до внутрішнього та від внутрішнього до зовнішнього, від минулого до нового та від нового до минулого, від простого до складного і від складного до простого, від нижчого до вищого та від вищого до нижчого, від випадкового до необхідного та від необхідного до довільного і т. п. Розвиток як кінцевий процес із самого початку у прихованому вигляді містить тенденції, що ведуть від нижчого до вищого та від вищого до нижчого... Відтворення розвитку в теоретичній формі здійснюється діалектичною логікою» [56, с. 10].

Таким чином, можна зробити теоретичне узагальнення поняття «розвиток»: розвиток – це кінцевий процес руху, що відтворює зміни в часі загального в конкретне та накопичення цих змін, нормований підпорядкованістю «від спільного до конкретного», процес незворотного, хвильового характеру, тип якого визначається значущою проблемною середовища, що долається за допомогою конструктивного вирішення протиріч.

Розглянувши поняття «творчість», «творчі здібності», «розвиток», слід проаналізувати «розвиток творчих здібностей» в учнів ЗПТО. В.М. Дружинін вважає, що розвиток творчих здібностей є властивістю, яка актуалізується лише тоді, коли це дозволяє довкілля. Для розвитку творчих здібностей необхідні такі умови:

- відсутність зразка регламентованої поведінки;
- наявність позитивного зразка творчої поведінки;

- створення умов для наслідування творчої поведінки;
- соціальне підкріплення творчої поведінки [21].

Теорія розвитку творчої особистості Г.С. Альтшуллера описує думку автора, що здатність до творчості – не талант, а природа людини. Творчі здібності є у кожного, але творчий «генетичний скарб» сам собою не відкриється, доки не виникне потреба в суспільстві й не з'явиться можливість реалізації в особистості. Г.С. Альтшуллер вважає, що головне – не розвиток здібностей, а створення мотивації на творчість та оволодіння творчою працею. Основним способом розвитку творчої особистості є самовдосконалення. Роль довкілля зводиться до переконання особистості природності процесу творчості та навчання йому, у постачанні особистості технологіями творчої роботи [4].

Таким чином, розвиток творчих здібностей в учнів – це процес розвитку спостережливості, загальної та розумової активності, звички осмислювати та аналізувати факти, добре натренованої пам'яті, уяви, мислення, а також систематичне створення ситуацій, що дозволяють самовиражатися.

Попередній аналіз показав, що творчі здібності є сплав багатьох якостей. Розглянемо підхід П. Торренса, який ґрунтується на тому, що до здібностей, що зумовлюють творчість, відносяться: легкість, яка оцінюється як швидкість виконання завдання, гнучкість, що оцінюється як число перемикань з одного класу об'єктів на інший, і оригінальність, що оцінюється як мінімальна частота співпадіння даної відповіді в однорідній групі. У цьому підході критерієм творчості є не якість результату, а характеристики та процеси, що активізують творчу продуктивність: швидкість, гнучкість, оригінальність і ретельність розробки завдань. На думку П. Торренса максимальний рівень творчих досягнень можливий при поєднанні тріади факторів: творчих здібностей, творчих умінь та творчої мотивації [96, с. 120].

Вказує Р. Стернберг, що процес творчості можливий за наявності трьох спеціальних інтелектуальних здібностей: якщо в індивіда надто розвинена

аналітична здатність на шкоду двом іншим, то він є блискучим критиком, але не творцем. Синтетична здатність, не підкріплена аналітичною практикою, породжує масу нових ідей, але не обґрунтованих дослідженнями та марними. Практична здатність без двох інших може призвести до яскраво представлених, але «недоброякісним» ідеям. Для творчості необхідна незалежність мислення від стереотипів та зовнішнього впливу [117, с. 71].

Відомий вітчизняний дослідник проблеми творчості С.К. Шандрук [62 с. 124], спираючись на біографії видатних учених, винахідників, художників та музикантів виділяє наступні критерії творчих здібностей:

- здатність бачити проблему там, де її не бачать інші; здатність згортати розумові операції, замінюючи кілька понять одним, використовувати більш сміливі в інформаційному відношенні символи;

- здатність застосувати навички, набуті при вирішенні одного завдання до вирішення іншого; здатність сприймати дійсність повністю, не дроблячи її на частини; здатність легко асоціювати віддалені поняття;

- здатність пам'яті видавати потрібну інформацію в потрібну хвилину; гнучкість мислення;

- здатність вибирати одну з альтернатив вирішення проблеми до її перевірки;

- здатність включати знову сприйняті відомості до наявних систем знань;

- здатність бачити речі такими, якими вони є, виділити спостережуване речей, що привноситься інтерпретацією;

- легкість генерування ідей; творчу уяву;

- здатність доопрацювання деталей до вдосконалення первісного задуму.

Дане дослідження передбачає розвинути творчі здібності за допомогою активізації мислення учнів, здатності створювати велику кількість оригінальних ідей, легко та швидко знаходити вирішення поставлених проблем.

1.2. Роль та місце самостійної роботи у розвитку творчих здібностей учнів щодо фахових дисциплін

Неможливо визначити роль і місце самостійної роботи в розвитку творчих здібностей учнів, не зрозумівши сутність та зміст поняття «самостійна робота». Вихідною категорією у цьому понятті виступає «самостійність». Не зупиняючись детально на історії становлення та розвитку цієї проблеми в педагогіці, відзначимо, що їй надавали першочергового значення багато прогресивних педагогів і мислителів.

Сократ, Платон, Аристотель глибоко і всебічно обґрунтували у своїх працях значимість добровільного, активного і самостійного оволодіння учнем знаннями. При цьому вони виходили з того, що розвиток мислення людини може успішно протікати тільки в процесі самостійної діяльності, а вдосконалення особистості і розвиток її здатності - шляхом самопізнання. Така діяльність приносить учню радість і задоволення і тим самим усуває пасивність з його боку у придбанні нових знань. Свій подальший розвиток ідея про самостійність в навчанні отримує у висловлюваннях Франсуа Рабле, Мішеля Монтеня, Томаса Мора, які в епоху похмурого середньовіччя в розпал процвітання в практиці роботи школи схоластики, догматизму і зубріння вимагають навчати учня самостійності, виховувати в ньому вдумливої, критично мислячої людини. Ті ж думки розвиваються на сторінках педагогічних праць Я.А. Каменського, Ж.Ж. Руссо, І.Г. Песталоцці та інших.

Питання про розвиток самостійності і активності учнів - центральне у педагогічній системі К. Д. Ушинського, який обґрунтував шляхи і засоби організації самостійної роботи учнів з урахуванням вікових періодів навчання. Його по праву можна назвати засновником теорії виховання самостійності.

Виховання самостійності, на його думку, починається з привчання до споглядання, спостереження, оскільки лише спостереження дає можливість

думати самостійно, а потім висловлювати свої думки словами, «самостійні ж думки впливають лише із самостійно набутих знань».

Самостійність К.Д. Ушинський розглядав як якість особистості, що складається, головним чином, у самостійності мислення і формується у процесі самостійної діяльності учня під керівництвом педагога. У процесі самостійної діяльності учень опановує дедалі складнішими формами мислення, теоретичними і логічними категоріями, у результаті чого його мислення стає більш усвідомленим, отже, більше самостійним.

Один з провідних педагогів Підкасистий П.І. у своїй роботі «Самостійна пізнавальна діяльність школярів у навчанні» він розглядає таке визначення: «самостійна робота - це не форма організації навчальних занять і не метод навчання. Її правомірно розглядати скоріше як засіб залучення учнів у самостійну пізнавальну діяльність, засіб її логічної і психологічної організації» [14].

У педагогічному ж енциклопедичному словнику наводиться такий вислів: «Самостійна робота учнів, індивідуальна або колективна навчальна діяльність, здійснювана без безпосереднього керівництва вчителя» [16, с. 297]. На наш погляд, дане визначення не є достатньо повним. Воно не розкриває сутнісних характеристик даного поняття і вимагає значних уточнень.

Педагог-психолог Зимова І.А. визначає, що самостійна робота учня є наслідком правильно організованої його навчальної діяльності на уроці, що мотивує самостійне її поширення, поглиблення й продовження у вільний час. Для педагога це означає не тільки чітке усвідомлення власного плану навчальних дій, а й усвідомлене його формування в учнів, як деякої схеми освоєння навчального предмета в ході вирішення нових навчальних завдань. В цілому це паралельно існуюча зайнятість учня з обраної їм з готових програм або їм самим виробленої програми засвоєння будь-якого матеріалу. При цьому самостійна робота - це вища форма навчальної діяльності учня, форма самоосвіти, пов'язана з його роботою в групі [8].

Такі різні аспекти проблеми самостійної роботи учнів досліджувалися Б. П. Єсіповим, М. О. Даниловим, М. М. Скаткіним, І. Я. Лернером, Н.А. Полоєноковою, А. В. Усовою та ін. Однак думки вчених про сутність самостійної роботи розходяться. Одні визначають її через поняття «метод навчання», інші --через систему прийомів навчання.

Так, самостійна робота - це така робота, яка виконується без безпосередньої участі викладача, але за його завданням, у спеціально наданий для цього час, при цьому учні, свідомо прагнуть досягти поставлених цілей, використовуючи свої зусилля і виражаючи в тій чи іншій формі результат розумових або фізичних (або тих і інших разом) дій.

Саме самостійна робота виробляє високу культуру розумової праці, яка передбачає не тільки техніку читання, вивчення книги, ведення записів, а, перш за все, потреба в самостійній діяльності, прагнення вникнути в суть питання, йти в глиб ще не вирішених проблем. У процесі такої праці найбільш повно виявляються індивідуальні здібності учнів, їх нахили та інтереси, які сприяють розвитку вміння аналізувати факти та явища, вчать самостійному мисленню, яке призводить до творчого розвитку та створенню власної думки, своїх поглядів, уявлень, своєї позиції.

Деякі ж вчені розглядають самостійну роботу, як засіб розвитку узагальнених умінь, пізнавальної самостійності, творчої активності та соціалізації особистості, пов'язують її зі здатністю до самоорганізації (Г.М. Алова, З.А. Вологодська, А.А. Дика, М.Є. Дуранов, В.М. Железяко, В.А. Козаков, В.Я. Ляудіс, В.П. Чихачов та ін.).

На нашу думку, найбільш повне визначення самостійної роботи дається А.П. Авдєєнком. Його точка зору обумовлюється тим, що в процесі самостійної роботи учнів можуть бути застосовані найрізноманітніші методи і прийоми навчання, і тому, на його думку, підводити самостійну роботу під поняття «метод» як родового поняття некоректно. Також він вважає, що поняття «засіб» є не основною, а лише допоміжною, частковою ознакою і не може бути взята за родове поняття [1].

Таким чином, самостійна робота учнів - це форма організації навчальної діяльності, що здійснюється під прямим чи опосередкованим керівництвом викладача, в ході якої учні переважно або повністю самостійно виконують різний вид завдання з метою отримання знань, розвитку умінь, навичок та особистих якостей.

Усі види самостійної роботи, застосовувані в навчальному процесі, можна класифікувати за різними ознаками: за дидактичною метою, за характером навчальної діяльності учнів, за змістом, за ступенем самостійності й елементу творчості учнів і т. д.

У залежності від цілей самостійні роботи можна розділити на наступні:

- навчальні;
- тренувальні;
- закріплюючі;
- повторювальні;
- розвиваючі;
- творчі.

До основних видів самостійних робіт можна віднести наступні:

- робота з книгою;
- вправи;
- виконання практичних і лабораторних робіт;
- перевірочні самостійні, контрольні роботи, диктанти, твори;
- підготовка доповідей, рефератів;
- домашні дослідження, спостереження;
- технічне моделювання та конструювання.

У відповідності з рівнем самостійної продуктивної діяльності учнів виділяють чотири типи самостійних робіт:

- відтворюючі,
- реконструктивно-варіативні,
- евристичні,
- творчі.

До творчих самостійних робіт можна віднести такі форми як [8]:

- практичні роботи;
- контрольні роботи;
- тематичні заліки;
- захист і написання рефератів;
- вирішення проблемних завдань прикладного характеру та інші.

Сформована пізнавальна активність учнів є необхідною, але не достатньою умовою розвитку творчої особистості. Тому важливою умовою ефективності навчального процесу та розвитку в учнів творчих здібностей є самостійна робота.

На сучасному етапі розвитку освіти відбувається значне підвищення ролі самостійної роботи учнів. Пов'язано це з відомими причинами :

- а) великим потоком інформації;
- б) коротким проміжком часу, який дається на опанування цієї інформації;
- в) зменшенням кількості навчальних годин, що призводить до скорочення навчальних програм [11].

У зв'язку з цим педагогічні колективи працюють над тим, щоб учні навчилися самостійно працювати, систематично поновлювати свої знання, орієнтуватись в потоці наукової інформації. Диференціація вивчення наук дає можливість систематично залучати учнів до самостійної пізнавальної діяльності на різних етапах навчання.

Вся система роботи з вивчення наук спрямовується на формування в учнів уміння самостійно ставити проблеми, розв'язувати їх, шукати шляхи практичного застосування здобутих результатів.

Сьогодні учні отримують інформацію з різних джерел. При навчанні необхідно створювати такі умови, щоб у учнів виникала особиста зацікавленість в отриманні знань, незалежно від того, ким вони стануть в майбутньому. Важливо не тільки «передати знання», а навчити вчитись. Саме цьому сприяє організація самостійної роботи учнів в процесі навчання.

Самостійно здобуті знання самі цінні, бо вони сприймаються свідомо з самого початку, при цьому не має значення, що все це відбувається з прихованою допомогою педагога. Кожен педагог повинен стимулювати учнів самостійно і наполегливо пізнавати явища та закони, щоб вони змогли в майбутньому аналізувати світ через призму своїх знань.

Самостійна робота має ще одну важливу навчально-виховну функцію – вона допомагає розвинути в учнів творчі здібності, інтерес до досліджуваних явищ навколишнього світу. Без самостійної роботи учнів важко підтримувати інтерес до вивчення предметів.

Самостійність, як характеристика діяльності учнів у певній учбовій ситуації являє собою здібність досягати мету діяльності без зовнішньої допомоги. Специфічність такої форми діяльності полягає у зближенні психології мислення і психології навчання.

Організація самостійної роботи учнів має відповідати таким основним методичним та дидактичним вимогам:

- 1) посиленість самостійної роботи для учнів;
- 2) дотримання принципу свідомості при її виконанні;
- 3) організація самостійної роботи за визначеною схемою;
- 4) підготовка учнів до виконання самостійної роботи:
 - чітке інструктування учнів щодо цілей та завдань роботи,
 - надання учням теоретичної бази, необхідної для початку самостійної роботи (для цього застосовується лекційна форма навчання),
 - озброєння їх необхідними навичками для її виконання,
 - постановка перед учнями завдань, розв'язання яких потребує розумових зусиль;
- 5) безпосереднє спостереження педагогом за виконанням самостійної роботи, надання учням допомоги у разі потреби ;
- 6) прищеплення учням навичок самоконтролю під час роботи;
- 7) здійснення індивідуального підходу до учнів у процесі організації самостійної роботи [12].

Очевидно, що ефективність самостійної роботи залежить від досвіду педагога, максимально чіткої організації і контролю, раціонального планування часу і відповідно матеріально-технічного забезпечення навчального процесу.

В період бурхливого науково-технічного розвитку, швидкого росту наукових знань і їх широкого застосування у виробництві однією з головних задач навчання стає розвиток творчого мислення, пізнавальних здібностей учнів, вміння самостійно поповнювати знання. Розв'язання цієї задачі органічно пов'язано з активізацією навчання, з розробкою систем методів і прийомів навчання, які спрямовані на формування пізнавальної активності учнів, засвоєння ними навчального матеріалу, розвиток інтелектуальних здібностей учнів і вміння працювати з сучасною технікою. Це означає, що розвиток змісту і організація процесу навчання повинні здійснюватися на основі діяльнісного підходу і гуманітаризації процесу навчання. Це, крім іншого, означає, що в методиці повинен бути здійснений кардинальний перехід від інформаційно-пояснювального підходу, орієнтованого на передачу готових знань, до діяльного підходу, спрямованого не тільки на засвоєння знань, а на розвиток пізнавальних сил і творчих здібностей учнів, на розвиток і виховання так званого «планетарного мислення». Адже діяльність є основним фактором розвитку і самовизначення особистості. На розвиток творчих здібностей учнів орієнтують всі відомі європейські освітні центри [45].

В наш час змінюються погляди на освіту і процес навчання. Вносяться корективи до програм з різних предметів. Механічне заучування матеріалу стало поступатись осмисленню основних ідей та законів. Новими формами збагатилась позаурочна робота з предметів: державного та міжнародного рівня стали проводитись конкурси учнівських наукових робіт, конкурси-захисти науково-дослідницьких робіт, турніри, олімпіади, конкурси, тощо. Все це є досить актуальним і потребує нашої уваги.

Сьогодні, як ніколи, гостро стоїть завдання осмислення і пізнання буття, створення нової філософії освіти, відкритої до таємниць життя людини, її прагнень, життєвого потенціалу. На цій підставі має формуватися нова педагогіка – педагогіка компетентної, відповідальної, творчої людини.

Компетентне ставлення особистості до життя означає потребу в самопізнанні, саморозумінні, самореалізації в різних видах творчої діяльності; володіння науковими знаннями про сутність «Я», принципами й методами життєздійснення; усвідомлення, організацію свого життєвого шляху, особистісного розвитку; проблемне бачення свого життя; осмислене розв'язання міжособистісних суперечностей; здатність до об'єктивної оцінки рівнів, сфер і меж поширення своєї життєвої активності; усвідомлену й адекватну оцінку результатів своєї життєдіяльності; високу культуру споживання; відповідальне ставлення до свого життя, здоров'я; культуру фізичного розвитку; філософське, етичне осмислення свого життя [47].

На сьогодні існує велика кількість журнальних, книжкових публікацій на тему перебудови навчального процесу в закладах як загальноосвітньої так і професійно-технічної освіти, орієнтовану на самостійну роботу учнів та її варіативність. Сама по собі самостійна робота не є, звісно, новою формою навчання. Проблема полягає в тому, щоб збільшити її частку в навчальному процесі, зробити її ефективнішою, досконалішою.

Загально відомо, що результативність самостійної роботи виявляється під час підготовки учнями окремих тем для повідомлення, написання творчих робіт тощо. Мета, наприклад, уроків-семінарів – навчити учня не лише орієнтуватися в навчальному процесі, а й застосовувати теоретичні знання на практиці, розвивати власні смаки, виробляти власні критерії оцінки результатів діяльності, уміння опрацьовувати критичний матеріал.

Останнім часом у навчальній роботі набуває поширення індивідуальна робота з учнями. Перевага цієї форми навчання очевидна, оскільки дає можливість працювати за графіком з 3–4 учнями, які час від часу повинні звітувати про перебіг самостійної роботи над завданням. Така організація

потребує спеціальної методики, складовою частиною якої, наприклад, може стати анкетування, тестування, тобто виявлення знань учнів з попередньо вивченого матеріалу.

Нові форми самостійної роботи мають бути домінуючими у навчанні. Тому слід відходити від авторитарного викладання і застосовувати такі форми вивчення нового матеріалу, як дискусії, семінари, допускати обґрунтовану оцінку учнями навчального матеріалу, яка часом не збігається із загальноприйнятою або даною в підручнику. Внаслідок цього у відповідях учнів має збільшитися кількість таких вставних конструкцій, як: «на мою думку», «погодьтеся», «мені здається», «маю можливість зауважити». Засвоєння навчальних програм значною мірою повинно ґрунтуватися на самостійній роботі учнів. Основними її видами є дискусія, полеміка з приводу певних проблем, власна творчість.

Щоб в учнів формувалося самостійне наукове і творче мислення, необхідне для об'єктивного, аргументованого захисту власної точки зору, він повинен: 1) володіти певними теоретичними знаннями; 2) бути гнучким, мобільним, конкурентоздатним, уміти інтегруватися у динамічне суспільство, презентувати себе; 3) критично мислити; 4) використовувати знання як інструмент розв'язання життєвих проблем; 5) генерувати нові ідеї, приймати нестандартні рішення й нести за них відповідальність; 6) володіти комунікативною культурою, вміти працювати у команді; 7) вміти запобігати та виходити з будь-яких конфліктних ситуацій; 8) цілеспрямовано використовувати свій потенціал як для самореалізації в професіональному і особистому плані, так і в інтересах суспільства, держави; 9) уміти здобувати, аналізувати інформацію, отриману з різних джерел, застосовувати її для індивідуального розвитку і самовдосконалення; 10) бути здатним до вибору численних альтернатив, які пропонує сучасне життя [14].

Уміння самостійно мислити формується паралельно з накопиченням знань, тобто створенням гуманітарної бази, з якої і виростають власні судження учня, які свідчать й про його інтелектуальний рівень. Контроль

педагога за самостійною роботою учнів не повинен бути авторитарним. Керівник має з повагою ставитись до міркувань своїх учнів, їх оцінок, за потреби коригувати їх, але делікатно.

Однією з ознак самостійності суджень учня є вміння зіставляти споріднені тенденції розвитку. Окрім того, застосування творчих самостійних видів роботи вмотивовується психологічно – вони відповідають інтересам учнів, сприяють становленню світогляду, виробляють уміння працювати з літературою, самому оцінювати те чи інше явище.

Отже, самостійні роботи повинні сприяти розвитку індивідуальних здібностей, творчих задатків, формуванню в учнів почуття власної відповідальності за їх результати. Нові умови життя потребують нового мислення, нової культури, діяльності, а звідси – якісно іншого рівня освіченості, здатності до постійного оновлення знань, тобто «здатність до навчання упродовж всього життя». На формування у підростаючого покоління «сучасного світогляду, розвитку творчих здібностей і навичок самостійного і наукового пізнання, самоосвіти і самореалізації особистості» вказує і Національна доктрина розвитку освіти. Справді, сучасний випускник не завжди відповідає вимогам життя, зокрема в таких сферах, як уміння організувати свою освіту, розвивати компетентності, діяти самостійно в різноманітних критичних ситуаціях [31].

Лише готуючи особистість, здатну до самостійної діяльності, сучасна освіта може реалізувати модель випускника, здібного до творчості, саморозвитку і самореалізації, розширення кругозору, пошуку нових знань, розвитку умінь самостійного здобуття інформації.

Загальною потребою сучасного закладу професійно-технічної освіти є створення умов, за яких кожен учень мав би змогу навчатися самостійно здобувати необхідну інформацію, використовуючи її для власного розвитку, самореалізації, для розв'язання існуючих проблем. Позиція учня в самостійній діяльності – це позиція суб'єкта, що усвідомлює значимість цього процесу саме для нього.

У ході самостійної роботи відбувається значення власного досвіду особистості, яка не лише засвоює інформацію, а перетворює її, наповнюючи особистісно значущим змістом. Учні набувають досвіду спілкування з оточуючим світом, який розширює їх можливості щодо активної творчої участі в житті суспільства.

Формування вмінь здійснення самостійної роботи відбувається за певних умов. Спочатку учні опановують методику роботи з різноманітними джерелами інформації, елементами пізнавальної діяльності (такими як уміння аналізувати прочитане, робити свої висновки, вміти відстоювати власну точку зору, складати конспекти, тези тощо). Далі в самостійній навчально-пізнавальній діяльності з'являються елементи творчості. Це досягається шляхом створення відповідних психологічних та педагогічних умов, які стимулюють виникнення та розвиток в учнів власне потреби в самоосвіті, прагнення до самореалізації, активності, самостійності [49].

Провідне місце самостійної діяльності учнів у структурі навчального процесу є беззаперечним, тому що самостійна робота, перш за все творчого характеру – першооснова їх особистісного розвитку, евристичної і креативної самореалізації, набуття пізнавальної компетентності.

Навчити учнів самостійно вчитися, опановувати нові знання, сформувати у них потребу в самоосвіті, розвинути здібності до високого рівня самоконтролю і самооцінки і є завданням, що стоять сьогодні перед педагогами. Важливим аспектом самостійної роботи є те, що вона вирішує не тільки навчання завдання, а й розв'язує проблеми саморозвитку і самовдосконалення учнів.

Висновки до першого розділу

Огляд психолого-педагогічної літератури підтверджує, що в різні періоди вітчизняними та зарубіжними вченими приділялась значна увага

окремим аспектам досліджуваної проблеми: формування творчої особистості; розвиток творчих здібностей; значення самостійної роботи в розвитку творчих здібностей учнів тощо.

Системний аналіз різних підходів до трактування феномена творчі здібності дає змогу встановити, що творчі здібності – це результат оволодіння людиною знаннями, вміннями та навичками, необхідними для того чи іншого виду творчості.

Творчість - це діяльність людини, спрямована на створення якісно нових, невідомих раніше духовних або матеріальних цінностей. Необхідними компонентами творчості є фантазія, уява, психічний зміст якої міститься у створенні образу кінцевого продукту (результату творчості). Існують різноманітні види творчості: наукова, технічна, художня тощо. Всі вони мають специфічні риси, спільне і відмінне.

Процес розвитку творчих здібностей в учнів відбудеться за наявності необхідних певних умов: відсутність зразка регламентованої дії, наявність позитивного зразка творчої дії, створення умов для наслідування творчої дії, соціальне підкріплення, творча дія.

Критерії розвиненості творчих здібностей в учнів: продуктивність мислення, оригінальність мислення, гнучкість мислення, здатність розробляти ідею.

Теоретичний аналіз філософських джерел доводить, що саме самостійна робота виробляє високу культуру розумової праці, яка передбачає перш за все, потребу в самостійній діяльності, прагнення вникнути в суть питання, йти в глиб ще не вирішених проблем.

Лише готуючи особистість, здатну до самостійної діяльності, сучасна освіта може реалізувати модель випускника, здібного до творчості, саморозвитку і самореалізації, розширення кругозору, пошуку нових знань, розвитку умінь самостійного здобуття інформації.

Отже, самостійні роботи повинні сприяти розвитку індивідуальних здібностей, творчих задатків, формуванню в учнів почуття власної відповідальності за їх результати.

РОЗДІЛ 2

МЕТОДИКА ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ УЧНІВ ЗАКЛАДІВ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ

2.1. Аналіз системи самостійної роботи учнів ЗПТО

Зміни, які відбуваються нині в організації навчальної діяльності учнів ЗПТО, свідчать про посилення ролі самостійної роботи у підготовці майбутніх фахівців.

Питання організації самостійної роботи учнів у системі професійно-технічної освіти постійно знаходяться в сфері інтересів дослідників. Протягом багатьох років навкруги цієї проблеми виникають наукові суперечки, в результаті яких народжуються різноманітні погляди і формуються методичні та методологічні позиції. Ці погляди не мають антагоністичного характеру, а відображають просто різні точки зору, які в цілому ряді випадків відрізняються одна від одної не принциповими якісними характеристиками.

Вивчення спеціальних наукових робіт і публікацій свідчить про досить детальний розгляд в педагогічних дослідженнях питання організації самостійної роботи в середній школі, у вищих навчальних закладах, але недостатньо досліджена проблема організації та нормування самостійної роботи учнів ЗПТО галузі харчових технологій.

Є чимало підходів до визначення сутності самостійної діяльності, яка спрямована на формування творчої особистості.

Відомі науковці, а саме: Астахова О.В., Прокопенко І.Ф., Євдокимов В.І., Підкасистий П.І., Харламов І.Ф. надають великого значення самостійній роботі в процесі формування особистості, розглядають основні принципи, форми, методи організації, а також облік і контроль цієї діяльності.

Так, С.О. Сисоєва підкреслює, що «...на уроках, як би гарно вони не проводились, має місце концентроване запам'ятовування, і завдання переводиться лише в оперативну пам'ять, а потрібне розосередження запам'ятовування» [55, с. 326]. Для досягнення цієї мети авторка пропонує суттєво покращити самостійну роботу учнів за рахунок вдосконалення домашніх завдань. Навіть, якщо самостійна робота обмежується тільки домашнім завданням, вона повинна мати дидактичний зміст у вигляді завдання, яке формує педагог відповідно навчальної дисципліни.

Особливої уваги заслуговують розміркування дослідників щодо місця і ролі самостійної роботи у навчальному процесі. В літературі зустрічаємо спори про те, чим же є самостійна робота: це форма організації навчального процесу, метод чи засіб навчання? За якими показниками слід визначити, відноситься той чи інший вид діяльності учня в навчанні до самостійної роботи? Авторка формує своє розуміння на ці питання. Зокрема підкреслюється, що в переважній більшості визначень і підходів до розкриття поняття «самостійна робота» педагогу приділяється відповідне місце в керівництві цією роботою: здійснює та організує процес виконання, якщо це необхідно, допомагає учням і контролює її результати, в той час підкреслюється, що з його сторони не повинно бути точного, сковуючого ініціативу учнів інструктування [55].

Самостійна робота учнів - це складний комплекс взаємодій педагога і учнів в навчально-виховному процесі. Діяльність педагога має внутрішній характер - організаційні функції.

Самостійні роботи учнів мають психологічно педагогічний характер, а організація і проведення їх потребують особливої підготовки викладача, майстра виробничого навчання та учнів.

Самостійні роботи повинні:

- мати відповідний комплекс нових умінь, знань й навиків, які учень повинен засвоїти;
- базуватись на педагогічних принципах доступності;

- мати відповідну структуру, включаючи організацію планування і самоконтролю;
- мати конкретну ціль;
- виконуватись з використанням практичних дій;
- мати можливість викладачу чи майстру отримувати інформацію про розумові операції учня і якість виконаної роботи;
- забезпечуватись методами самоконтролю для того, щоб перед тим, як здати їх викладачу або майстру виробничого навчання учень міг самостійно перевірити правильність їх виконання [58].

Найбільш високий рівень самостійності - це стремління до самостійної постановки проблем і їх рішення. Пізніше починають мати значення такі мотиви як працювати самостійно, отримувати самостійну оцінку, порівнювати свою роботу з роботою інших.

Виконання самостійної роботи потребує від учнів напруги, пізнавальних і практичних способів діяльності, творчого мислення. Найбільш розповсюджений з методів самостійної роботи - робота з навчальним посібником, вирішення задач виконанням вправ, лабораторні роботи, конструювання моделювання виконаних трудових завдань. Практичне формування професійної самостійності учнів виконується в процесі виробничого і теоретичного навчання, активної участі в житті колективу.

Самостійні роботи учнів можуть бути у вигляді вправ, запитань, задач, виконання відповідних робіт. Для самостійних завдань можуть бути заплановані такі питання:

- планування учнями наступної діяльності;
- раціональна організація робочого місця;
- роботи з документацією, кресленням, складання ескізів, технологічних карт;
- участь в організаційному і економічному процесі виробництва.

Професійна самостійність має свої специфічні особливості. В її складній системі основними компонентами є професійні уміння і навички, мотивація діяльності учнів.

Спостерігаючи за проведенням самостійних робіт учнів бачимо, що в методиці їх організації немає єдиного наукового підходу. Безсистемність самостійних робіт часто буває причиною нерозуміння учнів їх виконання.

Дуже важливо, щоб майстер виробничого навчання та викладач чітко знали коли, на якому етапі, при виготовленні якої продукції починати формувати в учнів творчі способи виконання роботи.

Розглянемо особливості структури самостійності учнів.

Перший рівень характеризується конкретною наочністю, ознайомлення з інструментами, пристосуваннями, прийомами, діями.

Другий рівень більш ширший по діапазону і характеризується процесом виконання робіт. Учні мають технічні знання, краще використовують їх на практиці. Вони досягають виконання робіт з заданими технічними умовами.

Третій рівень є завершальним. Іде закріплення знань, умінь і навичок. В організації праці проявляється професійна самостійність учнів, росте їх активність [60].

Під час практичних занять важливо не допускати, щоб учень виконував монотонну роботу, а також різні завдання, які не мають відношення до навчальної діяльності.

Під час створення вправ необхідно, щоб:

- 1) Кожна вправа повинна мати чітко виражену направленість;
- 2) Зміст вправи повинен мати чітку структуру, потрібно знати ціль, спосіб і умови дій.

Проблемі організації самостійної роботи учнів у ЗПТО, присвячено багато посібників, монографій і статей, але часто дане питання розглядається вузько, з позиції якоїсь однієї риси, якості, яка протиставлялась іншим. Одні вчені твердили, що самостійність визначається тільки мислительною

діяльністю учнів, другі тільки мотивами її діяльності, її добровільністю, треті тільки рисами характеру, поведінки тощо. Але не треба забувати, що діяльність людини багатогранна і тому треба формувати самостійність людини в цілому, у всіх її проявах.

Наше дослідження показало, що в організації самостійної роботи слід розрізняти:

1) самостійність мислення проявляється при розгляді суті явищ (подій, процесів) і веде до формування переконань; з нею тісно пов'язана і самостійність в використуванні навичок і вмінь, прийомів розумової праці, методу пізнання;

2) самостійність характеру, поведінка особистості, яка виражається в умінні поступати у відповідності зі своїми поглядами, в тому чи іншому відношенні до оточуючого;

3) самостійність поштовху до діяльності, її мотивів; для неї важливі прояви інтересу, ініціативи, творчості;

4) самостійність в практичній діяльності.

Не треба забувати, що існує принципова різниця між пізнавальною діяльністю: а) при передачі готових знань; б) при формуванні знань на основі самостійної мислительної діяльності учнів. Головним видом пізнавальної діяльності учнів за способом передачі готових знань є запам'ятовування, при слабкому прояві мислительної активності і самостійності.

Наприкінці минулого століття був запропонований пізнавальний процес, при якому знання формуються на основі самостійної мислительної діяльності учнів. Учень без сторонньої прямої допомоги повинен розібратися в явищах суспільного життя, розкрити їх суть. Пізнання рухається від явища до суті, а від суті знову до явища, але тепер це явище усвідомлюється повніше, глибше. Самостійне розкриття суті явищ органічно пов'язане з використанням знань, умінь, життєвого досвіду учнів.

Аналіз літератури показав, що для організації самостійної навчальної діяльності необхідно забезпечити її посильність, доступність і

різноманітність, враховуючи при цьому вікові та індивідуальні особливості учнів дотримуючись дидактичних вимог.

Самостійна робота на заняттях у ЗПТО галузі харчових технологій має велике навчальне й виховне значення. Вона може дати бажані наслідки лише тоді, коли викладач застосовує її у певній системі та послідовності; правильно керує нею; працює в тісному контакті з майстром виробничого навчання та з викладачами різних дисциплін, особливо фахового циклу.

В чому ж полягає суть самостійної роботи? Самостійною є та діяльність, яку учень здійснює без сторонньої прямої допомоги, спираючись на свої знання, мислення, вміння, життєвий досвід, переконання, і яка, через збагачення учня знаннями формує риси самостійності. Самостійна діяльність являє якість процесу пізнання, рису особистості учня і форму організації навчання.

Дані дослідження підтверджують думку про те, що розвиток самостійності в процесі навчальної діяльності включає в себе такі сторони:

- відношення педагога до проявів самостійності;
- уміння учнів самостійно планувати свою навчальну роботу;
- уміння виділяти головне і другорядне;
- оцінку учнем труднощів у вивченні матеріалу;
- наявність або відсутність в учня інтересу до матеріалу, який вивчається;
- самостійне застосування засвоєних знань;
- оцінка учнем своєї роботи та її результатів [61].

Навички і вміння самостійної роботи в учнів формуються не самі по собі, а в результаті спеціально організованих вправ, що органічно включаються у навчальний процес.

Велике значення в цьому відношенні має висока майстерність педагога, його керівництво активною пізнавальною діяльністю учня, логіка педагогічного процесу, створення проблемної ситуації на занятті, правильна і раціональна організація видів самостійної роботи, пов'язаної з подоланням

учнями певних труднощів і підведення підсумків виконання і об'єктивна оцінка роботи.

Для того, щоб самостійна робота була ефективною важливо дотримуватись взаємозв'язку різних видів самостійної роботи учнів на уроці та урізноманітнювати їх, повинен існувати взаємозв'язок роботи на занятті й домашньої самостійної роботи.

Необхідно організовувати урочну роботу так, щоб домашня самостійна робота була її органічним продовженням. Великою мірою робота учнів, хід уроку тісно зв'язані і залежать від якості самостійної роботи учнів удома. Мета домашньої роботи - міцне закріплення вивченого на уроці матеріалу, глибше його осмислення, подальший розвиток набутих учнями умінь і навичок самостійної роботи з текстом підручника, різноманітними ілюстраціями, схемами. Учні, виконуючи домашнє завдання, привчалися писати прості й розгорнуті плани з окремих питань і тем, складати різні тематичні таблиці, працювати з матеріалами, готувати невеликі повідомлення, реферати на інновації в харчові галузі.

Домашня робота носить творчий характер, будить думку учня. Педагог на уроці має максимально застосовувати прийоми стимуляції активного самостійного мислення, щоб творчий дух не залишав учня і вдома, спонукав його до самостійності, активності й творчості.

Часто учень не засвоює той чи інший матеріал через невміння самостійно виконувати навчальні завдання, зокрема домашні. Дуже важливо навчити учня складати план і тези прочитаного. Спочатку педагог навчає учнів на уроці цієї роботи. На такому уроці учні працюють колективно, а вже потім переходять до індивідуального опрацювання.

Потрібно контролювати роботу учнів через фронтальне опитування. Дуже важливо у процесі навчання окремим учням роздавати картки для самостійної роботи з подібними завданнями, скласти план прочитаного тексту, скласти тези прочитаного; а потім збирати і перевіряти зошити окремих учнів. Таким чином стає зрозуміло, на скільки учні вміють виділяти

головне, над чим ще треба попрацювати і в'яснити, чи вмiють учнi лаконiчно i суттєво виражати свої думки. Не всi учнi володiють належною увагою пiд час читання, i цей недолiк негативно позначається на успiшностi. Для того, щоб виправити становище треба бiльше уваги придiляти самостiйнiй роботi над текстом пiдручника, застосовувати систему вправ на читання i аналiз тексту пiдручника, а також давати додатковi завдання додому.

Дуже важливо навчити учня працювати з книжкою i в училищi, i вдома, виробляти в нього звичку «копатися в книжках». Добре iлюстрований пiдручник дає можливiсть набагато краще органiзувати найрiзноманiтнiшi види роботи з ним, активiзувати розумову дiяльнiсть учнiв, розвивати в них активнiсть, самостiйнiсть, творчу уяву.

Илюстрацiї пiдручникiв дiляться на композицiйнi, схематичнi, фотоiлюстрацiї.

Основною умовою самостiйної роботи учнiв з iлюстрацiями є вмiле поєднання слова викладача з текстом пiдручника i малюнком.

Майже в кожного учня є потреба проявити свої творчi нахили, цю потребу учень може задовiльнити в процесi виробничого навчання, адже процес роботи є процесом творчого уявлення. Щоб успiшно керувати цим процесом, розвивати творчi здiбностi учнiв, необхідно знати їх iндивiдуально психологiчнi особливостi, ставлення учнiв до навчання, особливостi їх знань, умiнь i навичок, вольових якостей.

Ще одним з важливих видiв самостiйної роботи, яка сприяє розвитку логiчного мислення, усної й писемної мови, творчостi, активностi й самостiйностi учнiв є ведення словника. Пiд час виконання самостiйної роботи учням доводиться мати справу з великою кiлькiстю слiв i виразiв, без правильного розумiння яких не можна засвоїти вiдповiдний матерiал.

Розумiння навчального предмету неможливе без уявлення його в хронологiчних рамках. Хронологiя приводить весь багатий матерiал у вiдповiдно визначений порядок, фiксує подiї в часi у такiй послiдовностi, в

якій вони відбувалися. Розвитку логічного мислення сприяють хронологічні картки.

Дуже важливо навчити учнів користуватися «лінією часу». В ЗПТО більше уваги приділялося таким видам самостійної роботи як складання плану роботи робітника, який передбачає не тільки стислий виклад головних положень, їх доказів, але й наведення фактів, які ілюструють ці положення. Ефективність роботи по складанню плану великою мірою залежить від наявності в учнів міцних знань з професії [64].

Важливою є робота учнів над висновками як на окремому уроці, так і по темі в цілому. Вивчаючи різноманітні предмети, учні узагальнюють вивчене і складають короткі висновки. Спочатку висновки робляться ними на одному з якихось уроків, а потім, коли учні оволодіють певними навичками складають висновки по всій темі. Активізація пізнавальної діяльності учнів, сприяє формуванню в них самостійності по складанню порівняльних таблиць і схем.

Наочність у викладанні предметів також має важливе значення. Використовуючи на уроках навчальний фільм, педагог більш активно діє на пізнавальну діяльність учня. Важливо самих учнів навчити читати відповідні матеріали і робити висновки, використовуючи багаж знань по даній темі. Працюючи над розкриттям змісту теми учні розширюють свої набуті знання по даній темі, роблять свої маленькі «відкриття», а це підвищує інтерес до уроку і допомагає краще засвоїти нові терміни.

Як показав аналіз педагогічної та методичної літератури, для того, щоб самостійна робота учнів була ефективною потрібно дотримуватись певних умов:

- 1) чіткої, конкретної постановки завдань перед учнями;
- 2) характер завдань і запитань для самостійної роботи та їх складність на різних етапах навчання повинен змінюватись;
- 3) завдання для самостійної роботи мають бути доступними і посильними;

4) повинна бути диференціація завдань для самостійної роботи (можна поділити учнів групи на певні підгрупи за рівнем їх знань та умінь);

5) повинна дотримуватись систематичність і послідовність застосування самостійної роботи учнів в процесі навчання;

6) важливо дотримуватись взаємозв'язку різних видів самостійної роботи;

7) повинен існувати взаємозв'язок роботи на занятті та домашньої самостійної роботи [59].

Дослідження підтверджують, що самостійна робота учнів ЗПТО у процесі вивчення предметів є основним засобом виявлення і розвитку в них творчих здібностей і обдарованості, підготовки їх до практичної діяльності. Залежно від підготовленості учнів педагог щоразу повинен сам визначати послідовність і насиченість самостійної роботи, проявити свою творчість та ініціативу. В міру навчання учнів зростає рівень їх знань і пізнавальні можливості. Навчальний процес розкривається все повніше й глибше. У зв'язку з цим і види самостійної роботи поступово ускладнюються, але треба також пам'ятати, що самостійна робота не самоціль, а один із засобів поліпшення всієї навчально-виховної роботи, підготовки учнів до життя, до практичної діяльності.

2.2. Використання методу проєктів, розв'язання задач та написання контрольних робіт, рефератів для розвитку творчих здібностей учнів ЗПТО

Метод проєктів - це модель навчання, яка залучає учня до процесу вирішення складних проблем. Цей процес завершується у реальному матеріалі - продукті проєкту, що має матеріальне вираження. Проєкти в навчальному процесі можуть будуватися на різному навчальному матеріалі та розроблятися для учнів з різних дисциплін. Проте всім проєктам властиві

загальні суттєві ознаки. Проєкти базуються на запитаннях, відповіді на які не можуть бути отримані заучуванням та репродуктивним відтворенням навчального матеріалу. Проєкти передбачають активну позицію учня – позицію людини, яка досліджує, вирішує проблеми, приймає рішення, вивчає та документує свою діяльність. Проєкти стимулюють учнів до активного навчання, а не є просто додатками та доповненнями до «справжнього» навчального курсу вивчення конкретного предмету навчальної програми.

Навчання, засноване на використанні досліджень може здійснюватися у різноманітних формах, які мають задовольнити нашу природну зацікавленість щодо навколишнього світу. У контексті освіти термін «дослідження» має специфічне значення. Педагоги, що використовують дослідницькі стратегії у навчанні, зазвичай надихають учнів на постановку запитань, планування та проведення експериментів і спостережень та осмислення отриманих результатів. Проте, для навчального дослідження немає строгого визначення. Навіть в межах однієї групи дослідницька діяльність може значно відрізнятися - від структурованої і керованої педагогом, до більш відкритої, що спрямовується навчальними та пізнавальними інтересами самих учнів [2].

Метод проєктів можна вважати одним з видів дослідницького навчання. Огляд педагогічних досліджень навчання та учіння за методом проєктів свідчить, що за цим методом проєктною діяльністю вважається та, яка націлена на вирішення проблем, та, що спонукає учнів до вивчення базових концепцій та принципів наукової дисципліни. Основна діяльність учнів у проєкті передбачає проведення ними самостійної роботи з планування та проведення досліджень та продукування ними нового знання. Зазвичай при розробці проєктів учні мають певну свободу вибору, що дозволяє їм виявляти власні навчальні та пізнавальні інтереси та задовольняти природну допитливість. У пошуку відповідей на проблемні, філософські чи провокуючі запитання учні можуть досліджувати теми, не вказані педагогом як цілі навчання [9].

Метод проєктів забезпечує численні переваги як для учнів, так і для педагогів. Аналіз наукових досліджень свідчить, що використання методу проєктів надихає учнів до навчання, скорочує число пропусків занять в навчальному закладі, дає імпульс до взаємонавчання та співпраці і в решті решт підвищує успішність, як академічну, так і соціальну.

До переваг застосування методу проєктів можна віднести:

- зменшення кількості пропусків занять, зростання самостійності та поліпшення ставлення до навчання з боку учнів;
- академічна успішність учнів така ж або краща, ніж при використанні інших методів навчання, адже при використанні методу проєктів його учасники відчувають більшу відповідальність за власне навчання та його результати ніж при використанні традиційних;
- можливість розвивати складні уміння та навички, такі, як навички мислення вищих рівнів, навички вирішення проблем, вміння ефективної організації спільної діяльності та більш ефективне спілкування;
- доступ до ширшого вибору можливостей, способів та інструментів навчання завдяки стратегії залучення до роботи над проєктом людей з різним досвідом та культурними відмінностями [17].

Для багатьох учнів привабливість застосування методу проєктів пов'язана з набуттям досвіду, пов'язаного з реальним життям. Учні виконують дії фахівців, що працюють в галузі конкретної професії чи фаху.

Для викладачів переваги пов'язані із зростанням їх професіоналізму та отриманням додаткових можливостей співпраці з колегами та фахівцями з різних галузей науки та професійної діяльності, а також з можливостями побудови нових стосунків з учнями. Крім того, багато педагогів відзначають, що навчання за методом проєктів надає можливість враховувати різні стилі навчання учнів, надає широкі можливості для використання різноманітних інструментів та засобів [18].

Викладачі свідчать, що нерідко учні, не здатні ефективно вчитися в рамках традиційної моделі навчання, при навчанні за методом проєктів отримують додаткові переваги і навчаються краще.

Навчання для майбутнього, описує навчання при якому викладач використовує метод проєктів так:

- тут існує проблема без заздалегідь готової відповіді та варіанту її вирішення;
- тут панує атмосфера терпимості до помилок і змін;
- учні приймають власні виважені рішення в рамках навчального процесу;
- учні розробляють шляхи вирішення проблеми;
- учні мають можливість обмірковувати, обговорювати та відстоювати власні дії;
- оцінювання та рефлексія діяльності учнів, викладачів та майстрів виробничого навчання відбувається постійно;
- оцінюванню підлягає як результат проєктної роботи, так і діяльність учнів з його досягнення [34].

Для учнів, які звикли до традиційної моделі навчання, метод проєктів означає перехід від виконання вказівок викладача до саморегульованої усвідомленої навчальної діяльності; від запам'ятовування і повторення фактів до пізнання, узагальнення та власних винаходів; від вислуховування і реагування до ефективного спілкування і відповідальності; від знання фактів, термінів та змісту до розуміння процесів; від теорії до її практичної реалізації; від залежності від педагога до здобуття самостійних повноважень.

Викладачі, починаючи використовувати метод проєктів в своїх групах, повинні виробити нову стратегію навчання, якщо хочуть досягти успіху.

Методи директивного навчання з опорою на матеріали підручників, лекцій та при традиційному оцінюванні, погано працюють у міждисциплінарному та неформалізованому світі проєктного навчання. У цьому світі викладач більше допомагає, сприяє, створює умови для навчання,

ніж розповідає; не застерігає учнів від помилок, а допомагає їх усвідомити, їх проаналізувати та виправити. В ході проєктів викладачі самі навчаються разом зі своїми учнями.

Будь-яка діяльність з учнями, в тому числі й навчання, має будуватися з урахуванням їх інтересів, потреб, ґрунтуючись на особистому досвіді учня.

Переваги цієї технології це: ентузіазм в роботі, зацікавленість учнів, зв'язок з реальним життям, виявлення лідируючих позицій учнів, наукова допитливість, вміння працювати в групі, самоконтроль, краща закріпленість знань, дисциплінованість.

В основі методу проєктів лежить розвиток пізнавальних, творчих навичок учнів, умінь самостійно конструювати свої знання, умінь орієнтуватись в інформаційному просторі, розвиток критичного мислення.

Метод проєктів завжди орієнтований на самостійну діяльність учнів - індивідуальну, парну, групову, яку учні виконують протягом певного відрізка часу (додаток А).

Метод проєктів завжди припускає рішення якоїсь проблеми, яка передбачає, з одного боку, використання різноманітних методів, з іншого інтегрування знань, умінь з різних галузей науки, техніки, технології, творчих областей. Робота за методом проєктів передбачає не тільки наявність і усвідомлення якоїсь проблеми, а й процес її розкриття, рішення, що включає чітке планування дій, наявністю ідеї та гіпотези вирішення цієї проблеми, чіткий розподіл ролей (якщо мається на увазі групова робота), тобто завдань для кожного учасника за умов тісної взаємодії. Результати виконаних проєктів повинні бути, що називається, «відчутними», предметними, тобто, якщо це теоретична проблема, то конкретне її рішення, якщо практична, конкретний практичний результат, готовий до застосування.

Проєкт може бути підсумковим, коли за результатами його виконання оцінюється освоєння учнями певного навчального матеріалу, і поточним, коли на самоосвіту та проєктну діяльність виноситься з навчального матеріалу лише частина змісту освіти [25].

Відомо, що важливим засобом формування інтелектуально розвиненої творчої особистості є *творчі задачі*. Це неординарні задачі, в яких сформульовано певну вимогу, що виконується на основі знання законів, але відсутні прямі чи непрямі вказівки на ті явища, закономірностями яких слід скористатися для розв'язування цих задач.

Г.Ф. Пономарьова пропонує в розв'язанні творчої задачі виділяти дві основні фази:

1) фазу інтуїтивного пошуку та отримання інтуїтивного ефекту, інтуїтивного розв'язання (тобто фазу, яку в минулому іноді називали «психологічним» розв'язанням) та

2) фазу його вербалізації, формалізації (тобто ту, яку відповідно зв'язували з «логічним» розв'язанням) [45, с. 194].

Результати будь-якої діяльності, в тому числі і діяльності, підпорядкованій розв'язуванню творчої задачі, не завжди співпадають із поставленими цілями. З одного боку, якась ціль може бути не досягнута або досягнута частково. З іншого боку, в ході діяльності можуть бути отримані непередбачувані, додаткові її результати. Причому ці додаткові результати діяльності можуть бути як бажаними так і ні. У зв'язку з цим, під час аналізу діяльності необхідно одночасно враховувати прямий її продукт і побічний.

Під прямим продуктом діяльності слід розуміти такий результат діяльності, який відповідає усвідомлюваній цілі суб'єкта, що розв'язує задачу. «Прямий продукт дії, - пише Г.Ф. Пономарьова, - відповідає свідомо поставленій цілі і може бути безпосередньо використаний у свідомій організації наступних дій (усвідомлюваний досвід)» [45, с. 193].

Побічний продукт виникає не внаслідок тих дій суб'єкта, які прямо відповідають поставленим цілям, а, немов би поза ними. Цілком закономірно, що суб'єкт під час розв'язання творчої задачі спочатку використовує свідомо організований досвід. Як правило, цього досвіду для розв'язання творчої задачі не достатньо (якби це було не так, то ця задача для даного суб'єкта вже не була б творчою). Це приводить до необхідності отримання нових знань. В

ході конкретної діяльності виникає інший досвід - неусвідомлюваний. Іноді він і містить у собі ключ до розв'язання творчої задачі. «Неусвідомлюваний досвід, як пише Г.Ф. Пономарьова, - і проявляється в зручний момент у вигляді неочікуваної «підказки», яка приводить до інтуїтивного розв'язання» [45, с. 193-194]. Використання побічного продукту дозволяє суб'єкту розв'язання творчої задачі підніматись по сходинках структурних рівнів психологічного механізму творчості.

Знакові моделі стосовно побічних продуктів на нижчому рівні даного механізму не функціонують взагалі. Побічний продукт формується лише при опорі на предмети-оригінали. Процес створення побічного продукту не усвідомлюється. Оцінювання ефективності використання такого продукту здійснюється лише на емоційному рівні [7].

Далі побічний продукт проникає у внутрішній план дій, де вже все стає усвідомленим і може бути вираженим у вигляді знакових моделей. На третьому рівні до внутрішнього плану дій проникає і спосіб, який відповідає ефекту використання побічного продукту. В контроль та оцінювання включається уява. Побічний продукт перетворюється у прямий. Контроль та оцінювання згодом стають повністю логічними. Розв'язання вже опирається на логічний аналіз та синтез структури задачі.

На основі сказаного вище можна зробити висновок відносно того, що домінуючим у процесі творчості є психологічний (інтуїтивний), а логічний складовий цього процесу надається другорядне, обслуговуюче місце. Насправді ж це не зовсім так. Логічний компонент є надзвичайно важливою ланкою у процесі творчості. Формалізований результат інтуїтивного розв'язання попередньої задачі може виступати як спосіб розв'язання наступної задачі. Результати дослідження дають підстави стверджувати, що на першому етапі розв'язання нової задачі суб'єктом завжди спочатку робляться спроби щодо використання продукту, який був отриманий під час розв'язання попередніх задач. Отриманий раніше результат розв'язання задачі вже може виступати як можливий спосіб розв'язання наступної задачі [6].

Алгоритм розв'язання творчих задач являє собою комплексну програму алгоритмічного типу, яка ґрунтується на законах розвитку систем і призначена для аналізу й розв'язання творчих завдань. Основою алгоритму є програма послідовних операцій щодо аналізу поставленого завдання й перетворення його в чітку схему. Аналіз схеми призводить до виявлення суперечності, а її усунення дає розв'язання поставленого завдання.

Для розвитку творчого мислення, самостійності, ініціативи, кмітливості доцільно використовувати не лише задачі, запропоновані навчально-методичною літературою, а й складені учнями самостійно під контролем викладача. Науково-теоретичною основою методики складання задач є органічний взаємозв'язок процесів складання та розв'язування задач, конкретизована модель взаємозв'язку вихідних фактів, абстрактної моделі-гіпотези, теоретичних висновків та експерименту у пізнанні, що найповніше відповідає діалектиці навчально-пізнавального процесу.

У системі творчих задач, розглядуваних в навчальному курсі, особливе місце посідають винахідницькі задачі. Проте такі задачі недостатньо подані в навчально-методичній літературі для викладачів закладів професійно-технічної освіти. Але думка про необхідність їх розгляду при вивченні деяких предметів для розвитку творчих здібностей учнів висловлювалась неодноразово.

Серед задач, що розвивають творчі здібності учнів, найпоширенішими є дослідницькі задачі. Практично у всіх навчально-методичних посібниках та збірниках задач можна знайти такі задачі, в яких необхідно на абстрактному чи конкретному рівні оцінити результати, довести закони, пояснити явища або процеси, що відбуваються. Дослідницькі задачі досить часто застосовують в процесі навчальної діяльності. Ці задачі сприяють активізації пізнавальної діяльності учнів, дозволяють створювати ігрові ситуації на заняттях та після них. Дослідницькі творчі задачі допомагають краще діагностувати здібності учнів, виявляти обдарованих, які проявляють інтерес до предмету і всіляко сприяти розвитку цього інтересу [20].

Винахідницька задача - це, за С.М. Трубачовим, така технічна задача, яка містить технічне протиріччя, що не розв'язується відомими технічними засобами та знаннями, причому умови задачі виключають компромісний розв'язок. Якщо технічне протиріччя подолано, задачу розв'язано - одержано винахід [58].

Реферат - багатоцільовий засіб відбиття інформації. Тому існують різні класифікації та погляди на його суть. Жодне з існуючих визначень не дає чіткої характеристики, для чого потрібно «стисле викладення змісту документа» і який критерій цього «стислого викладення». Аналіз сучасної практики реферування доводить, що обсяг реферату істотно відрізняється в різних реферативних виданнях. На сьогодні - це одне з найбільш дискусійних питань [8].

Для того щоб реферат ефективно ніс пошукову функцію, його зміст повинен адекватно відбивати суть первинного документа. Відображенням цієї вимоги є індикативність реферату. Здійснюючи індикативну функцію, він вказує на наявність відповідного документа, характеризує окремі елементи змісту та висвітлює бібліографічні дані.

Залежно від змістовних і формальних характеристик, від цільової і адресної спрямованості реферати прийнятому ділити на інформативні реферативні. В одних випадках вимагається реферат, в якому викладався б основний зміст первинного документа, в інших, - реферат, в якому зазначалося б лише на те, що і як (в якій мірі) розглянуто в тому самому документі. Хоча кожний з них виконує усі основні функції, властиві реферату, проявляються вони по-різному. Для одних рефератів домінуючим є інформативність, для інших - описовість, індикативність [10].

Необхідність в інформативному чи індикативному рефератах у першу чергу обумовлена різницею в інформаційних потребах, які поділяються на потреби щодо відомостей про джерела необхідної наукової інформації і потреби у самій науковій інформації.

Інформативний реферат найповніше розкриває зміст документа, передає важливі фактичні та теоретичні відомості. Інформативність реферату досягається внаслідок скороченого викладення змісту першоджерела. У такому рефераті має бути вказано предмет дослідження та мету роботи, вміщено дані про метод і умови дослідження, висвітлено результати та пропозиції автора щодо їх застосування, наведено основні характеристики нових технологічних процесів, технічних виробів, нову інформацію про відомі явища, предмети та ін. Послідовність викладу матеріалу виступає як головна вимога, що висувається до такого реферату. Інформативний реферат може виконувати увесь комплекс притаманних рефератам функцій. Таким чином, інформативний реферат містить фактографічну інформацію, тобто слугує джерелом відомостей про наукові факти [21].

Індикативний реферат містить відомості тільки про найважливіші аспекти змісту первинного документа та його інформаційний зміст. Індикативність передбачає узагальнене подання матеріалу відповідно до конкретної функції вторинного документа та характеру тексту, що аналізується. При цьому вирішальним є не послідовність викладення матеріалу (як це передбачено в інформативному рефераті), а логіка бібліографічного задуму. Вона полягає у виділенні найголовнішого та найактуальнішого в документі. У такому рефераті немає детальної фактографічної інформації, практичних і теоретичних результатів, висновків. Його основне цільове призначення - привернути увагу користувача до наукового документа й сприяти вирішенню питання щодо необхідності його використання, тобто виконати завдання представлення документа [18].

Індикативний реферат характеризує зміст, інформаційне наповнення первинного документа. На відміну від анотації, у ньому розглянуто ті змістові аспекти, які заслуговують на реферування, тобто містять нові, корисні відомості. Реферат характеризує ступінь їх розробки, новизни, корисності, повноти (докладності) висвітлення у першоджерелі. Той факт, що індикативний реферат має у своїй структурі елементи анотації, зайвий раз

вказує на діалектичну взаємозалежність та взаємообумовленість у розвитку та функціонуванні різних документальних джерел інформації, які у сукупності становлять собою єдину систему [34].

Концепція О.А. Захаренка не обмежується поділом рефератів на інформативні і індикативні. У результаті аналітико-синтетичної переробки інформації можуть бути підготовлені реферати, які містять інформацію, яка стосується одного джерела (всього або певної його частини) або декількох джерел. Це дозволяє виділити такі реферати як монографічний, зведений, аспектний, фрагментний [22]:

Монографічний реферат. Реферат, який складений на основі аналітико-реферат синтетичної переробки інформації, що міститься в одному первинному документі. Іноді такий реферат називають одноджерельним.

Зведений реферат. Реферат, який містить відомості з ряду первинних документів з одної теми, викладені у вигляді зв'язного тексту. Зведені реферати звичайно публікують у реферативних збірниках і експрес-інформації.

Аспектний реферат. Реферат, складений на основі аналітико-синтетичної переробки інформації, яка відноситься не до всього первинного документа, а лише до одного або кількох змістовних аспектів. Іноді його називають предметно - або проблемно-орієнтованому рефераті. Якщо при цьому відбір інформації здійснюється не з одного, а з ряду першоджерел, одержують зведений аспектний реферат.

Фрагментний реферат. Реферат, складений за одним чи кількома структурними елементами (розділами, частинами, главами) первинного документа, який має великий обсяг і містить різнопрофільну інформацію

Існують й інші аспекти класифікування рефератів. Зокрема, це такі ознаки: орієнтованість на користувача інформації (цільовий і загальний реферати); формалізація структури тексту (текстовий і бланковий реферати, останній може бути анкетним або табличним); виявлення укладача (автор, референт, машина) [24].

Для задоволення певних, конкретних інформаційних запитів складається цільовий реферат. Такі реферати мають чітку читацьку адресу і придатні для використання у системі диференційованого розподілення інформації.

Загальний реферат складається з урахуванням відображення у ньому основних відомостей з первинного документа і адресується тому ж колу користувачів, для яких призначено першоджерело.

У практиці науково-інформаційної діяльності склалися деякі підходи до визначення обсягу реферату. Зокрема, дуже часто, визначаючи доцільний обсяг реферату, спеціалісти орієнтуються на вид первинного джерела інформації. Так, якщо об'єктом реферування є коротка замітка чи повідомлення, то обсяг реферату не повинен перевищувати 500 друкованих знаків. Якщо ж першоджерело - стаття у виданні або патентний документ, то обсяг реферату не повинен перевищувати 1000 друкованих знаків. Для первинних документів, великих за обсягом, наприклад, наукових монографій, максимальний обсяг реферату 2500 друкованих знаків. При дотриманні цих норм реферат вважається коротким.

Розширеним вважається реферат, обсяг якого перевищує наведені вище кількісні параметри. Іншими словами, обсяг реферату не лімітований. Практика показує, що він може складати 10-15 %, або 1/8 обсягу першоджерела.

Більшість рефератів має текстову форму. Текстовим вважається й такий реферат, у якому, поряд зі зв'язним текстом, маються ілюстрації, таблиці, формули, оскільки текст становить основу такого реферату.

Анкетний реферат являє собою відповідь на заздалегідь сформульовані запитання. Роль запитань грають: в одних випадках змістовні аспекти, в інших - запити користувачів інформації.

Творчий реферат - це найцікавіший вид рефератів. Творчі реферати готуються для себе і не мають конкретної мети, хоча насправді цілі у них, звичайно, є причому дуже масштабні [18].

Перш ніж приступати до розробки творчого проєкту бажано спочатку розробити серію рефератів по близьких темах. Теми цих рефератів ніхто і ніколи задавати не буде, і контролювати роботу теж нікому - це справа творча і особиста.

Чому роботу над творчими матеріалами краще починати з рефератів? Тут є, принаймні, чотири причини.

Перша причина полягає в тому, що творчі роботи краще всього виконувати не тоді, коли дано завдання, а тоді, коли є бажання. Це набагато ефективніше. Робота проходить швидко та цікаво. Приводом для написання реферату може стати знайомство з цікавою статтею в журналі, освітлення якоїсь теми по телебаченню, знайомство з цікавою публікацією в Інтернеті, цікаве повідомлення, отримане по електронній пошті від інформаційних серверів. Якщо відкласти цю працю до того часу, коли на неї з'явиться завдання, зміст вивітриться з голови, первинний заряд пропаде, робота вийде натягнутою і нецікавою.

Друга причина в доцільності підготовки самостійних творчих рефератів полягає в тому, що навіть досвідчені автори рідко можуть написати хорошу роботу з першого разу. Звичайна більшість авторів говорять, що якби їм довелося виконати ту ж роботу ще раз, вони зробили б її інакше. Постійна незадоволеність результатами своєї праці - невід'ємний елемент творчості. У творчості немає стандартів і еталонів. Кожен оцінює свій результат суб'єктивно. Якщо є незадоволеність і бажання все переробити - це нормально. А ось щоб не переписувати свої роботи нескінченне число разів, починати їх треба не на порожньому місці, а на основі заздалегідь підготовлених рефератів.

Ще одна причина полягає в тому, що в будь-якій творчій діяльності є суперечність між структурою роботи і її змістом. Досвідчені автори добре знають, що тема володіє властивістю «вести» автора. Він замислює одне, а виходить щось зовсім інше [23].

Не менш важливими на шляху розвитку творчих здібностей учнів є конкурси фахової майстерності. Такі конкурси проводяться щороку серед учнів груп якогось окремого училища.

Основними завданнями конкурсів фахової майстерності є:

- стимулювання творчого самовдосконалення;
- виявлення та розвиток обдарованих учнів, залучення до навчання у вищих навчальних закладах;
- формування творчого покоління молодих практиків для різних галузей суспільного життя;
- підвищення інтересу до поглиблення вивчення спеціальних і фахових дисциплін;
- пропаганда досягнень науки, техніки та новітніх технологій, популяризація серед молоді робітничих професій;
- підвищення рівня викладання спеціальних та фахових дисциплін, фахової підготовки учнів;
- формування команд для участі в міських та обласних конкурсах фахової майстерності [53].

Висновки до другого розділу

Проаналізувавши систему самостійної роботи учнів ЗПТО ми побачили, що питання організації самостійної роботи учнів у системі професійно-технічної освіти постійно знаходяться в сфері інтересів дослідників. Протягом багатьох років навкруги цієї проблеми виникають наукові суперечки, в результаті яких народжуються різноманітні погляди і формуються методичні та методологічні позиції. Ці погляди не мають антагоністичного характеру, а відображають просто різні точки зору, які в цілому ряді випадків відрізняються одна від одної не принциповими якісними характеристиками.

Професійна самостійність має свої специфічні особливості. В її складній системі основними компонентами є професійні уміння і навички, мотивація діяльності учнів.

Дивлячись за практикою організації самостійних робіт учнів бачимо. Що в їх методиці немає єдиного наукового підходу. Безсистемність самостійних робіт часто буває причиною нерозуміння учнів до їх виконання.

Дуже важливо, щоб викладач або майстер виробничого навчання твердо знав коли, на якому етапі, при виготовленні якої продукції починати формувати в учнів творчі способи роботи.

Ми дізналися, що основними методами розвитку творчих здібностей у процесі самостійної роботи учнів є: розв'язання творчих задач, розробка проєктів, написання рефератів.

Метод проєктів - це модель навчання, яка залучає учня до процесу вирішення складних проблем. Основна діяльність учнів у процесі реалізації проєкту передбачає проведення ними самостійної роботи з планування та проведення досліджень та продукування ними нового знання. Зазвичай при розробці проєктів учні мають певну свободу вибору, що дозволяє їм виявляти власні навчальні та пізнавальні інтереси та задовольняти природну допитливість.

Творчі задачі - це неординарні задачі, в яких сформульовано певну вимогу, що виконується на основі знання законів, але відсутні прямі чи непрямі вказівки на ті явища, закономірностями яких слід скористатися для розв'язування цих задач.

Реферат - багатоцільовий засіб відбиття інформації. Тому існують різні класифікації та погляди на його суть. Більшість рефератів має текстову форму. Текстовим вважається й такий реферат, у якому, поряд зі зв'язним текстом, маються ілюстрації, таблиці, формули, оскільки текст становить основу такого реферату.

РОЗДІЛ 3

ВИЗНАЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВПЛИВУ ВИЗНАЧЕНОЇ МЕТОДИКИ НА РОЗВИТОК ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ

3.1. Розробка пакету самостійних робіт для розвитку творчих здібностей учнів ЗПТО кулінарного профілю

Відомо, що знання учнів та їх творчі здібності можна перевіряти різними способами. Останнім часом в системі освіти значного розголосу набув метод проєктів. Саме цей метод ми хочемо запропонувати учням як один із видів самостійної роботи.

Основні вимоги до використання методу проєктів:

- наявність значущої в дослідницькому, творчому плані проблеми, що вимагає інтегрованого знання, дослідницького пошуку для її рішення;
- практична, теоретична, пізнавальна значущість передбачуваних результатів;
- самостійна (індивідуальна, парна, групова) діяльність учнів;
- визначення кінцевих цілей спільних або індивідуальних проєктів;
- виявлення базових знань з різних галузей, необхідних для роботи над проєктом;
- структурування змістовної частини проєкту (із зазначенням поетапних результатів) [9].

Використання дослідницьких методів:

- визначення проблеми, що впливають з неї;
- обговорення методів дослідження;
- оформлення кінцевих результатів;
- аналіз отриманих даних;
- підведення підсумків [17].

Самий складний момент при введенні у навчальний процес дослідницьких проєктів - організація цієї діяльності, а особливо - підготовчий етап. Викладач при плануванні нового навчального року має виділити провідну тему (розділ) або декілька тем (розділів), які будуть «винесені на проєктування». Далі необхідно сформулювати 15-20 як індивідуальних, так і групових тем, робота з яким вимагатиме придбання учнями необхідних за програмою знань і формування необхідного досвіду. Бажано диференціювати теми за ступенем складності, але це зовсім не обов'язково. Учень повинен мати можливість вибрати тему проєкту, організаційну форму його виконання (індивідуальна та групова), ступінь складності проєктувальної діяльності.

Чіткість організації проєктування визначається чіткістю і конкретністю постановки мети, виділенням планованих результатів, констатацією вихідних даних. Вельми ефективним є застосування невеликих методичних рекомендацій або інструкцій, де вказуються необхідна і додаткова література для самоосвіти, вимоги педагога до якості проєкту, форми і методи кількісної та якісної оцінки результатів. Іноді можливо виділити алгоритм проєктування або інше поетапне поділ діяльності.

Вибір тематики проєктів у різних ситуаціях може бути різним. В одних випадках ця тематика може формулюватися фахівцями органів освіти в рамках затверджених програм. В інших, висуватися викладачами з урахуванням навчальної ситуації зі свого предмета, природних професійних інтересів, інтересів і здібностей учнів. Також тематика проєктів може пропонуватися і самими учнями, які, природно, орієнтуються при цьому на власні інтереси, не тільки чисто пізнавальні, а й творчі, прикладні.

Тематика проєктів може стосуватися якогось теоретичного питання навчальної програми з метою поглибити знання окремих учнів з цього питання, диференціювати процес навчання. Частіше, однак, теми проєктів, особливо рекомендовані органами освіти, відносяться до якогось практичного питання, актуального для практичного життя і разом з тим, що

вимагає залучення знань учнів не з одного предмета, а з різних областей, їх творчого мислення, дослідницьких навичок. Таким чином, досягається цілком природна інтеграція знань.

Так, як ми спрямовуємо свою роботу на учнів ЗПТО, які здобувають професію спеціаліста з харчових технологій, відповідно, тема проекту буде з харчової галузі. Як спосіб перевірки знань та розвитку творчих здібностей учнів закладу професійно-технічної освіти можна використати завдання на розробку наступного проекту.

Творчість учнів у виконанні проекту необмежена, важливо лише зазначити основні позиції за якими має бути розроблений проект. Сюди відносяться:

1. Завдання на проектування. Учні отримують тему проекту. Наприклад, розробити проект кафе «Українські страви».

2. Збір та аналіз фактичного матеріалу (робота учнів з інформаційними джерелами, пошуково-дослідницька діяльність). На початку проекту учням слід охарактеризувати, що собою являють кафе «Українські страви». Це робиться для того, щоб всім було зрозуміло про що йде мова.

3. Вибір місце знаходження майбутнього кафе. Тут завданням для учнів буде обміркувати де знаходитимуться «Українські страви». Це важливий етап, адже від місця знаходження залежить ефективність розвитку підприємства. На цьому етапі в учнів буде розвиватися творче мислення, адже потрібно зважити всі переваги та недоліки. Слід спиратися на різні фактори: можливо це буде центр міста (зазвичай тут завжди людно), або неподалік розташований якийсь начальний заклад, або якась фірма. Тобто, важливо, щоб це була так звана «жива вулиця».

4. Розпланування, та дизайн кафе «Українські страви». Тут важливо перерахувати, що входить до складу будівлі кафе (торговий зал, виробничі приміщення і т. п.). Описати, що входить до складу виробничих приміщень (гарячий цех, холодний цех і т. п.). Охарактеризувати торговельний зал (кількість посадових місць, наявність бару), які меблі будуть знаходитися в

ньому. Можливо у кафе будуть якісь допоміжні послуги (літня тераса, паркова ділянка або Wi-Fi). Задля виховання національної культури учнів, кафе «Українські страви» повинні бути оформлено в народному стилі. На цьому етапі завданням для учнів буде: продумати всі деталі в українському колориті. Це дасть можливість їм творчо розвивати свою уяву. Наприклад, приміщення можна оформити народними орнаментами, вишиваними рушниками, глиняним посудом або ще чимось у цьому напрямку.

5. Розробка меню для майбутнього кафе. Насамперед, слід звернути увагу на назву кафе та національний колорит. Відповідно головною стравою повинні бути: борщ (ця страва – символ української кухні, перша і єдина, яка уже на розгляді в ЮНЕСКО, щоб бути включеною в список нематеріальної культурної спадщини України), бограч, окрошка, вареники, куліш, банош, голубці, деруни. вареники та деякі інші національні страви. Вареники можуть бути з різноманітними начинками. Але не слід обмежувати кафе лише цими стравами. В меню можуть бути присутні різноманітні салати та безліч солодких страв. Також слід охарактеризувати оформлення меню (чи це буде просто перелік з назвами страв чи, можливо, під кожною назвою будуть зазначатися продукти, що входять до складу страв, присутність зображення зовнішнього вигляду кожної страви). Тобто, знову ж таки все спирається на творчу уяву та творче мислення учнів, які ґрунтуються на їх знаннях з професії яку вони здобувають.

6. Характеристика подачі страв. Як правильно подати страву є також досить важливим. Учням треба буде продумати в якому посуді будуть подаватися страви клієнтам і як вони будуть оформлені. Наприклад, вареники можна подавати у глиняних горщечках, деруни у дерев'яних тарілках, окремо до них подавати сметану.

7. Характеристика персоналу кафе. Загалом потрібно перелічити склад персоналу та, відповідно, хто за що відповідальний. Звернути увагу на санітарний одяг персоналу (розробити вимоги та тематичну спрямованість).

8. Зробити висновки: як забезпечити ефективну діяльність кафе «Українські страви».

9. Захист проєкту. Про дату захисту проєктів повідомляється заздалегідь, бажано в день отримання проєктного завдання. На захист кожний учень готує пояснювальну записку (проєктну папку).

Пояснювальна записка повинна бути акуратно оформлена та містити всі пункти, які є у завданнях. На титульному листі пояснювальної записки пишеться назва проєкту, прізвище та ім'я учня, група, керівник проєкту (майстер групи), рік виконання роботи.

На першому аркуші записуються назви розділів з указаними номерами сторінок. Сторінки повинні бути пронумеровані та скріплені.

Захист роботи відбувається перед спеціальною експертною комісією, яка складається із 3-4-х осіб. Для виступу кожному учневі дається 5-7 хвилин. Після виступу присутні можуть ставити йому запитання, висловлювати свою думку. Запитання й пояснення повинні бути по суті проєктної роботи. Від учня, який захищає свою роботу, повинні бути отримані всі пояснення зі змісту, оформлення та виконання роботи, аргументовані посилання на джерела інформації.

Підсумкова оцінка - рейтингова, яка включає самооцінку, оцінку групи, оцінку експертів (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Оцінювання проєкту

Оцінюван ня	Процес проєктування				Захист проєкту	
	Інтелектуаль на активність	Творчість	Практична діяльність	Уміння працювати в команді	Представ лення напрацю вань	Відпові ді на запитан ня
Самооцін ка						
Оцінка групи						
Оцінка комісії						

Як уже було зазначено наступним самостійним завданням для розвитку творчості учнів ми пропонуємо - написання рефератів. Реферати можна задавати учням після вивчення якоїсь чергової теми.

Написання реферату – це творчий процес, до того ж з'являється чудова нагода для наукового самовираження і самоствердження перед одногрупниками і викладачем. Тому, учням перш ніж братися за реферат, спочатку важливо розібратися, яку справжню мету вони ставлять перед собою.

Писати серйозні роботи потрібно тоді, коли є про що писати і коли є настрої утаємничувати інших у свої міркування. Найгірше – це «вимучені» тексти, написані без відповідного бажання і настрою. Вони і творяться повільніше (чи абияк), і якість набагато гірша, адже психологія – це творча наука, яка ґрунтується на «натхненні». На жаль, чекати натхнення можна занадто довго, так і не зробивши вчасно потрібну роботу.

Як викликати в собі творчий настрої (знайти «натхнення») під час написання реферату [20]?

По-перше, має бути ідея, а для цього треба вчитися критично ставитися до конкретних явищ і наукових фактів (своя ідея як інший погляд на вирішення проблеми) та зацікавлюватися якоюсь відомою ідеєю, що потребує подальшої розробки (своя ідея як оптимістична позиція і спрямованість на вдосконалювання вже відомого).

По-друге, важливо вміти виділяти пріоритети у своїй навчально-дослідницькій діяльності (щоб не «загубитися» в повсякденності).

По-третє, навчитися організовувати свій час так, щоб його вистачало на справжню творчу діяльність (на жаль, багато часу ми витрачаємо на ін.).

Аналіз рефератів показав, що учні найчастіше мають труднощі у формулюванні мети і завдань роботи, складанні плану реферату та ін.

У процесі роботи над рефератом можна виділити чотири етапи:

1. *Вступний* – вибір теми, складання списку літератури для опрацювання, початок її вивчення, розробка плану і написання вступу.

2. *Основний* – детальне опрацювання літератури, робота над змістом і висновками реферату.

3. *Прикінцевий* – оформлення реферату, самокритична оцінка його змісту і виправлення виявлених недоліків.

4. *Захист реферату* (на спеціально відведеному занятті).

Так, як ми живемо в період новітніх технологій, відповідно теми рефератів повинні підбиратися у такому напрямку. Як приклад можуть бути такі теми: «Історія розвитку молекулярної кухні», «Організація роботи фаст-фуду», «Створення міжнародних рестораних ланцюгів», «Обробка продуктів рідким азотом» і т. п.

Реферати оцінюватимуться за такими параметрами:

- правильність оформлення;
- кількість сторінок;
- чіткість розкриття теми;
- самостійність у виконанні;
- творчий підхід.

Наступною методикою для розвитку творчих здібностей учнів ми пропонуємо розв'язання творчих задач. Частіше творчі задачі можна використовувати на виробничому навчанні. Перш ніж давати учням творчі задачі перед майстром виробничого навчання постають нові завдання:

- створення атмосфери зацікавленості кожного учня в роботі групи;
- стимулювання учнів до висловлювань, використання різних способів виконання завдань без страху помилитися, одержати неправильну відповідь;
- використання в ході роботи дидактичного матеріалу, що дозволяє учневі вибирати найбільш значущі для нього вид і форму навчального змісту;
- оцінка діяльності учня не тільки за кінцевим результатом (правильно-неправильно), а й за процесом його досягнення;
- заохочення прагнення учня знаходити свій спосіб вирішення завдання, аналізувати способи роботи інших учнів у ході навчання, вибирати та освоювати найбільш раціональні;

- створення педагогічних ситуацій спілкування на заняттях виробничого навчання, що дозволяють кожному учню виявляти ініціативу, самостійність, вибірковість у способах роботи, створення обстановки для природного самовираження учня [19].

Прикладом може бути така задача: учням дається завдання приготувати відповідну страву, але при цьому замінити один з інгредієнтів (на вибір майстра виробничого навчання), який заданий у рецептурі, іншим продуктом. При цьому страва повинна майже не змінити смак. Ще одним варіантом може бути така задача: дається перелік продуктів і з нього учні повинні придумати яку страву можна приготувати і, відповідно, далі готують її.

Оцінюватимуться подібні задачі за швидкістю виконання, самостійністю учня, гнучкістю мислення.

3.2. Експериментальна перевірка впливу застосування запропонованих самостійних робіт на розвиток творчих здібностей учнів

Загалом педагогічний експеримент є методом перевірки нових ідей, пропозицій дослідника, підтвердження їхньої ефективності. Експеримент є більш точним якщо його проводити за дотриманням таких умов: поділ учнів на дві групи (контрольну та експериментальну) та розробка програми експерименту. Наш педагогічний експеримент був спрямований на розвиток творчих здібностей учнів в умовах самостійної роботи. Виходячи з теми дослідження та завдань було проведено констатувальний та формувальний експерименти.

Експериментальна перевірка проводилася на базі Сновського вищого професійного училища лісового господарства з учнями другого курсу навчання за профілем Харчові технології.

На першому етапі нашого дослідження ми провели констатувальний експеримент з метою перевірки наскільки учні є творчими особистостями.

Всього було охоплено 46 чоловік. Для експерименту ми обрали групи ХТ-20 та ХТ-21.

Задля перевірки ми провели тестування з застосуванням тесту на визначення сформованості загальних творчих здібностей (додаток Б) у двох групах. Результати тестування в групі ХТ-20 занесені до таблиці 3.2, а результати тестування в групі ХТ-21 занесені до таблиці 3.3.

Таблиця 3.2

Результати тестування учнів групи ХТ-20 для виявлення рівня розвитку творчих здібностей

Прізвище, ім'я, по батькові учня	Бали на початку дослідження	Рівень на початку дослідження	Бали в кінці дослідження	Рівень в кінці дослідження
А. І. В.	4	низький	14	середній
А. М. В.	16	середній	20	середній
Б. А. К.	12	середній	19	середній
Б. Л. О.	24	достатній	27	достатній
В. В. С.	5	низький	9	низький
Д. С. О.	32	високий	37	високий
Ж. К. О.	16	середній	27	достатній
З. В. С.	22	достатній	29	достатній
І. О. І.	31	високий	37	високий
К. С. А.	4	низький	8	низький
К. Т. А.	14	середній	19	середній
Л. Ю. В.	24	достатній	28	достатній
М. І. К.	31	високий	39	високий
Н. О. В.	12	середній	20	середній
О. Л. О.	24	достатній	29	достатній
П. І. Р.	3	низький	6	низький
П. А. Ф.	22	достатній	28	достатній

Продовження табл. 3.2

Прізвище, ім'я, по батькові учня	Бали на початку дослідження	Рівень на початку дослідження	Бали в кінці дослідження	Рівень в кінці дослідження
Р. Р. І.	22	достатній	28	достатній
С. Н. М.	17	середній	19	середній
Т. В. Л.	12	середній	17	середній
Ф. А. І.	4	низький	7	низький
Х. А. Т.	13	середній	19	середній
Я. С. М.	12	середній	16	середній

Таблиця 3.3

**Результати тестування учнів групи ХТ-21 для виявлення рівня
розвитку творчих здібностей**

Прізвище, ім'я, по батькові учня	Бали на початку дослідження	Рівень на початку дослідження	Бали в кінці дослідження	Рівень в кінці дослідження
А. А. І.	17	середній	20	середній
А. Т. А.	3	низький	7	низький
В. С. В.	16	середній	19	середній
Г. В. М.	16	середній	18	середній
Д. В. М.	33	високий	35	високий
Ж. Р. І.	25	середній	28	достатній
З. Н. П.	8	низький	15	середній
І. І. О.	5	низький	7	низький
К. О. О.	18	середній	23	достатній
К. С. Л.	33	високий	35	високий
Л. В. М.	25	середній	27	достатній
М. М. Г.	16	середній	28	достатній
М. О. Г.	17	середній	19	середній
Н. О. Д.	25	достатній	29	достатній

Продовження табл. 3.3

Прізвище, ім'я, по батькові учня	Бали на початку дослідження	Рівень на початку дослідження	Бали в кінці дослідження	Рівень в кінці дослідження
О. Д. А.	24	достатній	29	достатній
О. Я. В.	4	низький	9	низький
Р. А. І.	9	низький	14	середній
С. К. Н.	14	середній	15	середній
С. Р. Л.	6	низький	8	низький
Т. Н. О.	26	достатній	33	високий
Ш. Ю. Б.	18	середній	26	достатній
Ю. М. О.	27	достатній	34	високий
Я. Р. М.	24	достатній	27	достатній

Результати дослідження графічно зображено на рис. 3.1.

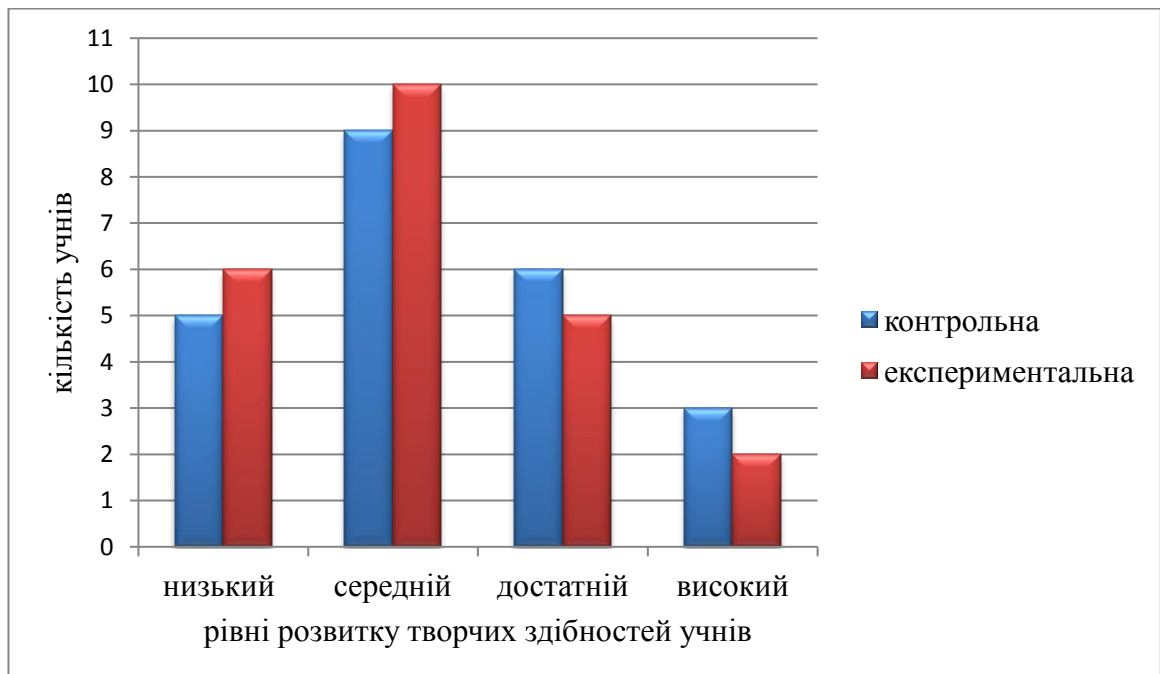


Рис. 3.1. Рівень розвитку творчих здібностей учнів на початку експерименту.

Констатуючий експеримент показав, що кількість учнів високого та достатнього рівнів в групі ХТ-20 становить 39% (9 чоловік), а в ХТ-21 – 30% (7 чоловік), тобто на 9% учнів високого та достатнього рівнів в групі ХТ-20 більше ніж в групі ХТ-21. Тому для подальшого проведення дослідження групу ХТ-20 ми обрали як контрольну, а групу ХТ-21 як експериментальну.

На другому етапі нашого дослідження був проведений формувальний експеримент. Його мета була перевірити, як впливає виконання самостійних робіт на розвиток творчих здібностей учнів.

Для цього напротязі третього семестру в експериментальній групі учні виконували різного виду самостійні роботи, які мали на меті вплинути на творчі здібності учнів. Був запропонований колективний проєкт кафе «Українські страви», де кожен учень відповідав за конкретну частину проєкту, написання рефератів різної тематики, розв'язання творчих задач, які передували та допомагали виконанню проєкту.

При виконанні проєкту значну увагу приділяли питанням раціонального розташування цехів, оптимального підбору устаткування та інвентаря, безперебійного постачання матеріально-технічними засобами, чіткого виокремлення технологічних ліній та розрахунку необхідної кількості персоналу, адже від цього напряму залежить якість страв та обслуговування споживачів.

Було розроблено структурно-технологічну схему кафе з раціональною організацією виробничого процесу та забезпеченням технологічних зв'язків, експлуатаційних зручностей, з дотриманням технологічних, будівельних та санітарних вимог.

Було розроблено рецептуру та меню, яке включало відомі та популярні страви української кухні, які передбачалося виконувати в сучасній і креативній подачі.

В кінці семестру ми знову провели тестування задля перевірки ефективності розроблених самостійних завдань на рівень розвитку творчих здібностей учнів. Тестування проводилось також в двох групах контрольній

та експериментальній. Результати тестування в групі ХТ-20 занесені до таблиці 3.2, а результати тестування в групі ХТ-21 занесені до таблиці 3.3.

Результати дослідження графічно зображено на рис. 3.2.

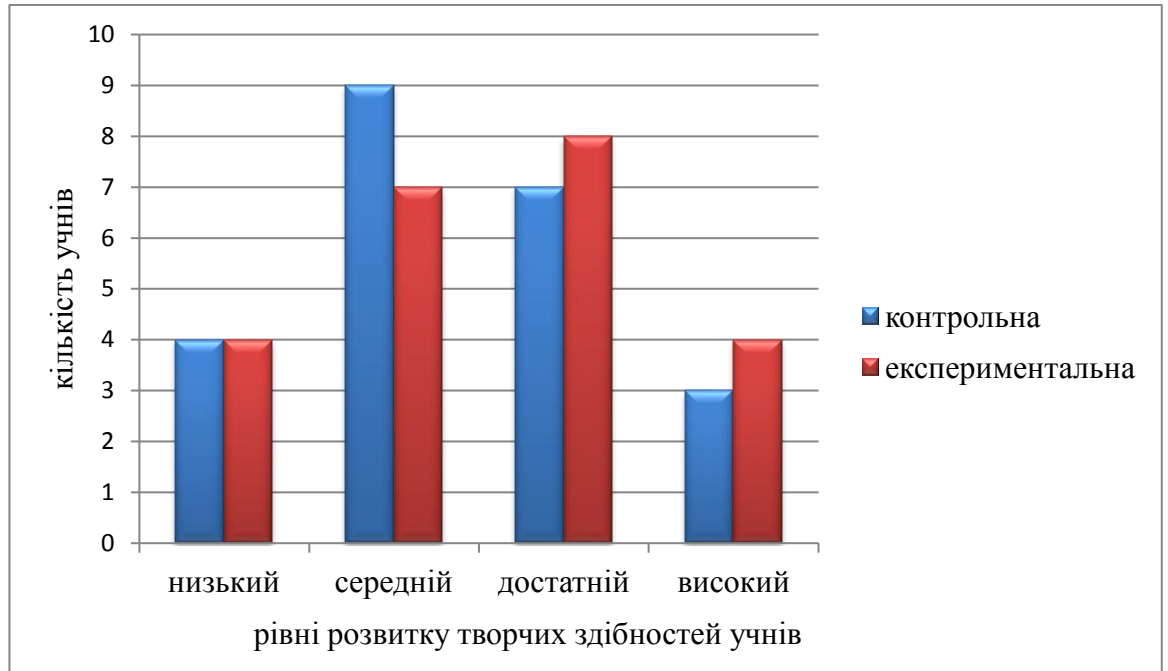


Рис 3.2. Рівень розвитку творчих здібностей учнів у кінці експерименту.

Як видно з діаграми кількість учнів високого та достатнього рівнів в експериментальній групі ХТ-21 стало більше ніж в контрольній на 9% (2 чоловіки), та на 22% (5 чоловік) більше ніж на початку експерименту, так як в контрольній залишились майже незмінними.

Тому можна зробити висновок, що застосування самостійних завдань, які були нами розроблені, є ефективними та значно вплинули на розвиток творчих здібностей учнів і дали позитивний результат.

Висновки до третього розділу

В даному розділі ми описали розроблений нами пакет самостійних робіт для розвитку творчих здібностей учнів. До цього пакету входять такі роботи як: виконання проєктів, розв'язання творчих задач, написання рефератів.

Також ми дали рекомендації по виконанню даних робіт учнями та їх оцінюванню. Наприклад, важливим для виконання проєктів є вибір теми. Тематика проєктів може стосуватися якогось теоретичного питання навчальної програми з метою поглиблення знань учнів з цього питання, диференціювання процесу навчання. Оцінювання проєкту повинно включати самооцінку учня, оцінку групи та оцінку комісії.

Що стосується написання рефератів, то їх теми повинні підбиратися у напрямку новітніх технологій. Реферати слід оцінювати за правильністю оформлення, чіткістю розкриття теми, самостійністю виконання, новизною та творчим підходом до його написання.

Творчі задачі доречніше давати на виробничому навчанні. Оцінюватимуться подібні задачі за швидкістю виконання, самостійністю учня, гнучкістю мислення.

Був проведений педагогічний експеримент з метою перевірки ефективності застосування запропонованих самостійних робіт, який показав, що в експериментальній групі кількість учнів з високим та достатнім рівнем розвитку творчих здібностей збільшилась на 22% ніж на початку експерименту.

Проведена перевірка дає підстави стверджувати, що застосування самостійних робіт, які були нами запропоновані, є ефективними та значно вплинули на розвиток творчих здібностей учнів і дали позитивний результат.

ВИСНОВКИ

Результати проведеного теоретичного та експериментального дослідження розвитку творчих здібностей учнів у процесі самостійної роботи дають підстави для наступних висновків:

1. Творчі здібності людини, її самостійна та ініціативна участь в організації та здійсненні різноманітних соціальних, економічних, технологічних процесів стають визначальними для існування сучасних засобів людського життя. Творчість має багато визначень (з погляду різних вчених), на нашу думку найбільш вдалим є: «Творчість - це діяльність людини, спрямована на створення якісно нових, невідомих раніше духовних або матеріальних цінностей». Під «творчими здібностями учня слід розуміти індивідуально-психічну властивість особистості, яка, ґрунтуючись на знаннях, вміннях та творчому потенціалі, виявляється у самостійних дослідницьких діях та позитивній мотивації та проявляється у створенні оригінальних та нових предметів матеріальної чи духовної культури, які є цінними для особистості учня або для суспільства в цілому». Необхідними компонентами творчості є фантазія, уява, психічний зміст якої міститься у створенні образу кінцевого продукту (результату творчості).

2. Самостійність відіграє дуже велику роль у формуванні творчих здібностей учнів. Так, самостійна робота - це така робота, яка виконується без безпосередньої участі викладача, але за його завданням та методичним керуванням, у спеціально наданий для цього час, при цьому учні, свідомо прагнуть досягти поставлених цілей, використовуючи свої зусилля і виражаючи в тій чи іншій формі результат розумових або фізичних (або тих і інших разом) дій. Сама по собі самостійна робота не є, звісно, новою формою навчання. Проблема полягає в тому, щоб збільшити її частку в навчальному процесі, зробити її ефективнішою, досконалішою. Результативність самостійної роботи виявляється під час підготовки учнями окремих тем для

повідомлення, написання творчих робіт тощо. Уміння самотійно мислити формується паралельно з накопиченням знань, тобто створенням гуманітарної бази, з якої і виростають власні судження учня, які свідчать й про його інтелектуальний рівень.

3. Самостійна робота учнів - це складний комплекс взаємодій педагога і учнів в освітньому процесі. Найбільш високий рівень самостійності - це стремління до самостійної постановки проблем і їх вирішення. Пізніше починають мати значення такі мотиви як працювати самотійно, отримувати самостійну оцінку, порівнювати свою роботу з роботою інших. Виконання самостійної роботи потребує від учнів напруги, пізнавальних і практичних способів діяльності, творчого мислення. Найбільш кращий з методів самостійної роботи - робота з навчальним посібником, вирішення задач виконанням вправ, лабораторні роботи, конструювання моделювання виконаних трудових завдань. Практичне формування професійної самостійності учнів виконується в процесі виробничого і теоретичного навчання.

4. Методами розвитку творчих здібностей учнів є: виконання проєктів, написання рефератів, виконання творчих задач. Метод проєктів - це модель навчання, яка залучає учня до процесу вирішення складних проблем. Цей метод забезпечує численні переваги як для учнів, так і для викладачів. Творчі задачі - це неординарні задачі, в яких сформульовано певну вимогу, що виконується на основі знання законів, але відсутні прямі чи непрямі вказівки на ті явища, закономірностями яких слід скористатися для розв'язування цих задач. Реферат - багатоцільовий засіб відбиття інформації. Тому існують різні класифікації та погляди на його суть. Для того щоб реферат ефективно ніс пошукову функцію, його зміст повинен адекватно відбивати суть первинного документа.

5. Нами був розроблений пакет комплексної оцінки творчих здібностей учнів. До цього пакету входять такі завдання: виконання проєктів, розв'язання творчих задач, написання рефератів. Також ми дали рекомендації

по виконанню даних робіт учнями та їх оцінюванню. Наприклад, важливим для методу проєктів є вибір теми. Тематика проєктів може стосуватися якогось теоретичного питання навчальної програми з метою поглиблення знань учнів з цього питання, диференціювати процес навчання. Оцінювання проєкту повинно включати самооцінку учня, оцінку групи та оцінку комісії.

6. Експериментальна перевірка застосування розробленого нами пакету самостійних завдань показала, що розвиток творчих здібностей учнів, після виконання представлених нами самостійних завдань, покращився на 22%. В кінці дослідження ми експериментально довели вплив застосування розробленого пакету на творчі здібності учнів. Результати перевірки виявилися позитивними. Ряд самостійних завдань, запропонованих нами, дійсно підвищив рівень творчих здібностей учнів.

Отже, запропоновані навчально-методичні рекомендації, щодо розвитку творчих здібностей учнів за допомогою самостійної роботи у процесі вивчення фахових дисциплін, дають можливість викладачам успішніше здійснювати процес навчання учнів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авдеєнко А.П., Дементій Л.В., Поляков О.Є. Інтенсифікація навчального процесу та організація самостійної роботи студента. К.: Педагогіка, 2001. 108 с.
2. Агапова Т. П. Формування творчої активності студентів творами живопису в навчальному процесі студентів: автореф. дис. на здобуття наук ступеня канд. пед. наук, спец.: 13.00.01 Загальна педагогіка та історія педагогіки. Х.: 1996. 20 с.
3. Амосов Н. М. Алгоритмы разума. К.: Наукова думка, 1979. 221с.
4. Андреев В. І. Навчальний курс для творчого саморозвитку. К.: Педагогіка, 2000. 234 с.
5. Базака В. Організація самостійної підготовки ліцеїстів. *Сучасна школа України*. 2011. № 4. С. 21-26.
6. Бех І. Д. Виховання особистості: у 2 кн. Кн. 1: Особистісно-орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади. К.: Либідь, 2003. 280 с.
7. Бех І. Д. Педагогіка успіху: виховні втрати та їх подолання. *Педагогіка і психологія*. 2004. № 4(45). С. 5-16.
8. Белкин Є. Л. Сутність поняття «самостійна робота в дидактиці». В.: Педагогіка, 1989. 180 с.
9. Болюбаш Я.Я. Організація навчального процесу у вищих закладах освіти : навч. посіб. для слухачів закл. підвищення кваліфікації системи вищої освіти. К. : ВВП «КОМПАС», 1997. 64 с.
10. Буряк В. К. Формування у школярів потреби в самоосвіті. *Рідна школа*. 2000. №5. С. 55-57.
11. Бухлова Н.В. Організація самостійної діяльності учнів. Х.: Основа, 2003. 64 с.

12. Васьківська Н. В. Використання самостійної роботи в структурі уроку. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 12.05.2023).
13. Вашуленко О. Питання наступності в педагогічній теорії. *Педагогіка і психологія*. 2005. № 4. С. 49-58.
14. Галузінська М. Г. Самостійна навчальна діяльність учнів – перший крок до творчості. *Обдарована дитина*. 2005. №10. С. 2-13.
15. Гільбух Ю. З., Дробноход М. І. Інноваційний експеримент у школі. К. :УПКККО, 1994. 90 с.
16. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. К.: Либідь, 1997. 374 с.
17. Давиденко А. А. Науково-дослідницька діяльність учнів - членів Малої академії наук України. К.: Педагогіка, 2001. 38с.
18. Дем'янчук О. Н. Педагогічні основи формування художньо-естетичних інтересів школярів: навч.-метод. посібник. К.: ІЗМН, 1997. 64 с.
19. Доценко С. О. Особливості мотивації творчої діяльності учнів. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. пр. Запоріжжя : КПУ, 2016. Вип. 47(100). С. 191-200.*
20. Дубова Н. Мотивація творчої діяльності учнів на уроках обслуговуючої праці. *Трудова підготовка в закладах освіти*. 2004. №2. С. 8-10.
21. Зайцева О. Творча діяльність як засіб розвитку професійних інтересів школи у процесі трудового навчання. *Трудова підготовка в закладах освіти*. 1991. №1. С. 5-8.
22. Захаренко О. А. Школа. Вчитель. Учень. К.: Педагогіка, 1989. 286 с.
23. Кищенко Н. Умови творчого розвитку особистості. *Завуч*. 2003. № 33 С. 11-14.
24. Клепніков О. І. Основи творчої особистості. К.: Вища школа, 1996. 295 с.

25. Коберник О. М. Трудове навчання в школі: проектно-технологічна діяльність. Х.: Видав. група «Основа», 2010. 255 с.
26. Костюк Г. С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості. К.: Рад школа, 1989. 608 с.
27. Кремень В. Г. Освіта і наука в Україні – інноваційні аспекти. Стратегія. Реалізація. Результати. К.: Грамота, 2005. 448 с.
28. Кузьмінський А. І., Омеляненко В. Л. Педагогіка : підручник. 3-тє вид., виправл. К. : Знання-Прес, 2008. 447 с.
29. Лемківський М. В. Історія педагогіки. К.: Центр навчальної літератури, 2003. 156 с.
30. Ліпман М. Критичне мислення: чим воно може бути? *Управління школою: Наук.-метод. журн.* 2005. № 25(109). С. 18-25.
31. Лозова В. І., Троцько Г. В. Теоретичні основи виховання і навчання : навч. посібник для студентів пед. навч. закладів. 2-е вид., випр. і доп. Х. :ОВС, 2002. 400 с.
32. Максименко С., Соловієнко В. Загальна психологія : навч. посіб. К. : МАУП, 2000. 256 с.
33. Малафійк І. В. Дидактика : навч. посіб. К. : Кондор, 2005. 397 с.
34. Марігідов В. К. Шляхи вдосконалення творчої активності студентів. К.: Вища школа, 2002. 229 с.
35. Мойсеюк Н. Педагогіка : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. 5-те вид., доповн. і переробл. К., 2007. 656 с.
36. Моляко В.О. Концепція виховання творчої особистості. *Всеукраїнський науково-практичний журнал «Директор школи, ліцею, гімназії»*. 2020. Том 21 № 1. С. 50-55. URL: <https://director.npu.edu.ua/index.php/dslg/article/view/247> (дата звернення: 12.05.2023).
37. Музика О. Л. Розвиток здібностей та обдарованості в процесі вікового розвитку особистості. *Актуальні проблеми психології: Проблеми психології творчості та обдарованості* : зб. наук. пр. Інституту психології

ім. Г.С. Костюка АПН України / за ред. В. О. Моляко. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2007. Т. 12. Вип. 2. С. 142-148.

38. Олійник Т. О. Особливості інноваційних перетворень в освіті. *Новий колегіум : зб. наук. праць*. Харків : Новий колегіум, 2005. № 6. С. 22-28.

39. Ортинський В. Л. Педагогіка вищої школи : навчальний посібник для студентів ВНЗ. К.: Педагогіка, 2009. 430 с.

40. Освітні технології: навчально-методичний посібник. За заг. ред. О. М. Пехоти. Київ : А. С. К., 2001. 256 с.

41. Падалка Г. М. Педагогіка мистецтва. К.: Освіта України, 2008. 278 с.

42. Перцептивно-мисленнєві стратегії творчого конструювання інформаційних систем у навчальній та трудовій діяльності : монографія / В. О. Моляко, Ю. А. Гулько, Н. А. Ваганова [та ін.]; за ред. В.О. Моляко. Київ, 2018. 194 с.

43. Підласий І. П. Практична педагогіка або три технології. К.: Вид-дім «Слово», 2004. 616 с.

44. Пометун О.І. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання : наук.-метод. посібн. Київ : Видавництво А.С.К., 2004. 192 с.

45. Пономарьова Г. Ф., Нечепоренко Л. С., Подоляк Я. В. Сучасна педагогіка : навч. посіб. Харків, 2007. 216 с.

46. Попова О. В. Інновації в сучасній педагогічній теорії та практиці. *Педагогіка та психологія* : зб. наук. пр. / за заг. ред. акад. І. Ф. Прокопенка, чл.-кор. В. І. Лозової. Харків : ХДПУ, 1999. Вип. 9. С. 10–15.

47. Прокопенко І. Ф., Євдокимов В. І. Педагогічні технології : навч. посіб. Харків : Колегіум, 2005. 224 с.

48. Професійна педагогічна освіта: інноваційні технології і методики: монографія / Дубасенюк О. А. та ін. Житомир : Житомир. держ. ун-т. імені І. Франка, 2009. 564 с.

49. Рубинштейн С. Л. Принцип творческой самодеятельности. *Вопросы психологии*. 1986. № 4. С. 101-108.
50. Савчин М. В., Василенко Л. П. Вікова психологія: навч. посіб. 2-ге вид., стереотип. К. : Академвидав, 2009. 360 с. (Серія «Альма-матер»).
51. Свириденко С.О. Педагогічні технології виховання самостійності учня. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : зб. наук. пр. ; Нац. акад. пед. наук України, Ін-т пробл. виховання*. Київ. 2010. Вип. I (14). С. 460-469.
52. Сиротенко Г. О. Сучасний урок: інтерактивні методи навчання. Х.: Основа, 2003. 80 с.
53. Сисоєва С. О. Основи педагогічної творчості: Підручник. К.: Міленіум, 2006. 344 с.
54. Сисоєва С. О. Підготовка вчителя до формування творчої особистості учня. К. : Полиграфкнига, 1996. 406 с.
55. Сисоєва С. О. Технологізація освітньої діяльності в умовах неперервної професійної освіти. *Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи : монографія / за ред. І.А. Зязюна*. Київ : Віпол, 2000. 636 с.
56. Скрипченко О. В. Довідник з педагогіки та психології. К.: Навчальний посібник, 2002. 216 с.
57. Степанов О. М. Основи психології і педагогіки. К.: Посібник, 2003. 176 с.
58. Трубачова С. М. Роль методів самостійного набуття знань в організації пізнавальної діяльності учнів. *Рідна школа*. 2001. №1. С. 34-43.
59. Фіцула М. М. Педагогіка. Навчальний посібник. К.: Академ. видав., 2005. 120 с.
60. Фрицюк В. Професійний саморозвиток як психолого-педагогічна категорія. *Педагогічний дискурс*. 2015. Вип. 18. С. 248-253.
61. Цапок В. А. Творчество. К, 1989. 136 с.

62. Шандрук С. К. Психологія професійних творчих здібностей : монографія. Тернопіль: Економічна думка, 2015. 357 с.
63. Шапар В.Б. Сучасний тлумачний психологічний словник. Х.: Прапор, 2007. 640 с.
64. Шпак Л. М. Розвиток творчих здібностей учнів основної загальноосвітньої школи з конструювання та моделювання одягу на уроках трудового навчання : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. К. 1999. 20 с.
65. Шрагіна Л.І. Технологія розвитку креативності. К.: Шкільний світ, 2010. 160 с.
66. Шуть М. М. Творчі уміння як дії об'єкта навчально-виховного процесу. *Проблеми сучасної освіти. Сер.: Педагогіка і психологія* : зб. статей. Ч. 2. Ялта : РВВ КДГІ, 2004. Вип. 6. С. 245-250.
67. Юнг К.Г. О психоаналізі. Перекладач Чечина А. К.: АСТ, 2022. 327 с.
68. Ягупов В. В. Педагогіка. К.: Навчальний посібник, 2003. 212 с.
69. Ярмаченко М. Д. Педагогіка. К.: Навчальний посібник, 1986. 259 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Творчий проєкт кафе «Українські страви»

Учня групи ХТ-12

Історія походження назви кафе

Вважається, що основу українських кулінарних традицій було покладено ще понад 7 тисяч років тому трипільцями! Саме тоді наші пращури навчилися робити хліб, який на тисячоліття став «усьому головою». Спочатку він був прісним, потім навчилися робити закваску, перші вироби були з житнього борошна, але в різних регіонах України до нього додавали різні інгредієнти, що сприяло неймовірному різноманіттю. Свідченням цьому є навіть листи Бальзака, в яких він писав: «...Як ви приїдете на Україну, в цей рай земний, де я запримітив уже 77 способів приготування хліба».

Феномен української кухні в тому, що вона одночасно і цілісна, і має регіональне різноманіття. Через те, що наші землі довгий час були частинами різних держав і перебували під впливом різних народностей, культурні особливості регіонів формувалися окремо один від одного.

Значну роль відігравали також географічні фактори. Наприклад, на Західній Україні більш поширеними були продукти вівчарства, а на Поліссі – страви з картоплі. Але незважаючи на це, по всій території ми маємо досить однорідний набір харчової сировини (свинина, сало, буряк, пшеничне борошно, бобові, рослинна олія) і спосіб її обробки. Традиційні українські страви переважно варені, тушковані і печені. Адже саме ці маніпуляції з їжею проводили в печі. А найпоширенішими способами зберігання продуктів було соління та квашення. Чого тільки варті ніжинські огірочки, які вагонами експортувалися в 56 країн світу, у тому числі і на стіл британської королеви!

Місце знаходження кафе «Українські страви»

Проектоване підприємство планується побудувати за адресою: м. Чернігів, вул. Доценка, 22. У даному місці немає підприємств подібного типу і за рахунок, невеликих цін страв швидкого приготування з огляду на велику прохідність, кафе стане рентабельним.

Поблизу знаходяться ЗСШФМП №12, учні якої зможуть відвідати кафе на перерві та після навчання за доступними цінами. Також поряд знаходиться дитяча поліклініка №2, ринок Нива, парк «Березовий гай».

Поблизу знаходиться зупинка громадського транспорту: тролейбусів № 7, 8 та маршрутного таксі № 24, 27, що також значно збільшує контингент відвідувачів, оскільки зручність транспортного сполучення відіграє важливу роль. Біля підприємства буде обладнано майданчик для автомобілів, що дає змогу споживачам відвідувати підприємство на власних авто.

Заклад планує працювати з 10-00 до 23-00, без вихідних.

Інтер'єр кафе

До складу будівлі кафе входять: торговельний зал, виробничі приміщення, адміністративні приміщення, складські приміщення, приміщення для персоналу.

До складу виробничих приміщень входять: гарячий цех, холодний цех, мийна посуду. Виробничі приміщення оснащені всім необхідним устаткуванням: плити, духові шафи, холодильне обладнанням тощо, та інвентарем: ножі, дошки, сковороди, і т.д.

Інтер'єр кафе «Українські страви» буде оформлено у стилі мінімалізм. Мінімалізм якнайкраще підходить для ресторанів швидкого приготування і недорогих кафе, завдяки відкритому стерильному простору, функціональним меблям і металевим предметам, які характерні для інтер'єрів оформлених у цьому стилі. Кафе оформлене в стилі мінімалізм зараз дуже популярне серед молоді. Заклад в такому стилі буде мати ідеальні пропорції і прості кольорові рішення. Воно буде відрізнятися функціональністю і відсутністю

зайвих деталей. В інтер'єрі кафе будуть використані матеріали світлих кольорів і відтінків. Дизайн вимагатиме наявність малогабаритних меблів і невеликих прикрас правильної геометричної форми. З меблів буде лише саме необхідне – столи, стільці і дивани також буде наявна барна стійка з високими стільцями. Підлога, стіни, стеля – світлих відтінків. Кафе матиме просторий торгівельний зал, який буде поділений на дві зони. Перша зона буде звичайна (торгівельний зал), а інша для відвідувачів з дітьми. Розраховано кафе на 30 посадочних місць: 20 в основному залі і 10 в дитячому. Остання зона буде відгороджена розсувною перегородкою. Тут з дітьми буде працювати окремий кухар, який вчитиме дітей прикрашати бутерброди. Діти матимуть змогу прикрасити свої бутерброди так, як їм захочеться власноруч.

Обслуговування кафе

У кафе для створення обстановки, що сприяє відпочинку відвідувачів, організовано музичне обслуговування. У кафе відвідувачів обслуговують офіціанти. Оплата відпущеної продукції проводиться за готівковий розрахунок за рахунком і пластиковими картками, пред'явленим відвідувачу офіціантом.

Успіх підприємства залежить від роботи персоналу зі споживачами. Штат підприємства комплектують працівниками високої кваліфікації, які мають спеціальну освіту. Обслуговують споживачів офіціанти, які досконально володіють правилами та технікою обслуговування.

Офіціанти знають порядок оформлення рахунків та розрахунки по них зі споживачами, в тому числі у іноземній валюті та по кредитних картках.

Важливою фігурою в плануючому підприємстві являється менеджер по поставках. Від цієї людини залежить, наскільки ефективно будуть розділяться кошти.

Менш помітна, але не менш важлива функція технічного персоналу, обслуговуючого обладнання. Не таємниця, що при кваліфікованому обслуговуванні техніки вона довше служить, рідше виходить з ладу.

Гігієнічні вимоги до будівельних матеріалів і внутрішнього оздоблення приміщень, обладнання і внутрішнє оздоблення приміщення повинні сприяти підтриманню сприятливого клімату і дотриманню санітарного режиму на підприємстві, тобто легко митися і дезінфікуватися, а також відповідати естетичним вимогам.

Обладнання і внутрішнє оздоблення приміщень ПРГ повинні сприяти підтриманню сприятливого клімату і дотриманню санітарного режиму на підприємстві, тобто легко митися і дезінфікуватися, а також відповідати естетичним вимогам.

Матеріали мають бути з низькою теплопровідністю (дерево – цегла - бетон - залізобетон: 0,15 - 0,5 - 1,25 - 1,4); доброю паро проникністю, низькою звукопроникністю, високою повітропроникністю (останнє - не дуже важливо). Найбільш гігієнічним є дерево, гірше - цегла - бетон - залізобетон.

Використовують плити або мати з органічних і неорганічних матеріалів: деревно-волокнисті, цементно-фібролітні, мінераловатні. Полімерні матеріали бажано не використовувати.

У всіх виробничих цехах, мийних відділеннях, розвантажувальній обладнують трапи або криті люки з уклоном підлоги в їх бік. Стіни і стелі повинні бути оштукатурені, пофарбовані масляною або водоемульсійною синтетичною фарбою. Обов'язковою умовою оформлення стін складських, виробничих і побутових приміщень є оздоблення панелей, висота і характер покриття яких залежить від призначення приміщень: від 1,8 до 2,5 м.

Кухня кафе

Кухня кафе ділитиметься на два цехи: холодний і гарячий. У холодному цеху використовують різноманітні інструменти, інвентар, пристосування: ножі гастрономічні (ковбасний, для нарізки шинки, сиру,

масла, для фігурного нарізання масла, ніж-вилка), томаторізки, яйцерізки, пристосування для нарізки сиру, скребок для масла, обробні дошки.

Раціональна організація робочого місця складатиметься з двох виробничих столів: на одному столі нарізуватимуться компоненти для бутербродів, на другому столі формуватимуться для гарячого цеху або для відпустки у торговий зал (залежно від виду бутербродів).

Нарізка проводиться спеціальними інструментами і пристосуваннями. Підготовлені продукти зберігають у секціях охолоджуваної гірки. На робочому місці ставлять столи для малої механізації. Для нарізання продуктів вручну використовуватимуться гастрономічні ножі. Для контролю за масою порцій гастрономічних продуктів використовуватимуть ваги. Нарізуватимуться відварні і м'ясні продукти на виробничих столах, обладнаних вагами для зважування порцій продуктів, ножами кухарської трійки, обробними дошками з маркуванням, ятками для укладання зважених продуктів. При приготуванні невеликої кількості бутербродів хліб нарізають вручну, а при виготовленні у великій кількості використовують хліборізки МХР.

Гарячий це обладнаний електричними плитами і печами. Тут готується начинка для бутербродів (на плитах), або запікаються вже готові бутерброди (в печах).

Після закінчення робочої зміни кухари звітують за виконану роботу, а бригадир або відповідальний кухар складає звіт про реалізацію страв за день в торговий зал.

Меню кафе

ТОП українських страв

Перші страви

Борщ

Ця страва – символ української кухні, перша і єдина, яка уже на розгляді в ЮНЕСКО, щоб бути включеною в список Нематеріальної

культурної спадщини України. Саме його, згідно опитуванням, більшість українців вважають улюбленою стравою національної кухні. До речі, так думають не тільки українці: CNN включили борщ до 20 найсмачніших супів у світі!

Хоча вважається, що найбільш поширеним борщ є в Північних та Центральних регіонах, насправді готують його скрізь.

Класичний борщ складається з близько 30 інгредієнтів! Серед них найголовніші: буряк, капуста, картопля, морква, цибуля, яловичина та томатна паста. Але в залежності від регіону рецепти можуть різнитися. Наприклад, на Поділлі додають квасолю, на Півдні – борошно, на Слобожанщині – пиво, у київський борщ – хлібний квас. Є зелений борщ, червоний, грибний, холодний. Усього понад 70 видів!

Їли борщ зазвичай не з хлібом, а з пампушками з часником.

Цікавий факт: наші предки навіть надавали борщу сакрального значення, бо думали, що з його паром відлітали до раю душі небіжчиків. Тому борщ був обов'язковою стравою на поминальних обідах.

Фестивалі борщу регулярно проводять у кожному регіоні України.

Бограч

Цю страву ми запозичили в угорців, і зараз вона стала традиційною в родинях Західної України. Основними інгредієнтами для бограча слугують м'ясо різних видів (3-5), сало, картопля, морква, цибуля, капуста кольрабі, спеції і обов'язково паприка. Традиційно бограч готувався на відкритому вогні у казані і мав бути дуже наваристим, схожим на гуляш. До речі, навіть сама назва бограч означає «казан».

На відміну від борщу, бограч вважався святковою стравою або варіантом для пікніка. Бо ж його навіть придумали пастухи, що готували цю страву в горах.

Цікавий факт: прийнято, що бограч мають готувати чоловіки, і кожен господар має свій рецепт.

Капусняк

Це традиційна перша страва, яку готують в Центральних регіонах України. Її особливістю є кислуватий смак, що отримується завдяки основному інгредієнту – квашеній капусті. У залежності від регіону і сезону рецепти капусняка варіюються. Він може бути пісний, вегетаріанський, рибний, грибний тощо. Класичний капусняк готується з капусти, моркви, цибулі, картоплі, пікниці (ковбаса з яловичини та свинини), грибів та спецій.

Окрошка

Достеменно невідомо, де і коли виникла ця страва, але історики вважають, що коріння окрошки сягають аж часів Середньовіччя, коли після хрещення Русі, князь Володимир наказав роздати людям «їжу, мед і квас». Так квас поширився серед населення, а згодом став основою для холодного супу, в який додавали хліб і зелень. Зараз окрошка – традиційна страва Східної України, але єдиного рецепту немає. Основними інгредієнтами мають бути огірки, зелена цибуля, редька, квас, а решту господині додають за власним смаком.

Цікавий факт: називати цей суп окрошкою почали лише на початку ХХ століття через те, що всі інгредієнти потрібно було кришити.

Другі страви

Вареники

Вареники або на західноукраїнський лад пироги – страва, яку Білл Клінтон заніс до свого списку *Must Be Served*, якій єврейський поет Саул Черніхівський присвятив одноіменну поему та музичну ідилію, про які згадував у «Енеїді» Котляревський та у «Вії» Гоголь. За однією з версій вареники, що раніше звалися «вараніки», були відомі ще в дохристиянські часи, а за іншою страва походить від турецьких «дюш-варів».

Готують вареники з прісного тіста, а начинка може бути найрізноманітнішою. Традиційними вважалася картопля, цибуля, шкварки, сир, вишні, чорниці. На Чернігівщині додають шкварки, на Закарпатті –

бринзу, на Поліссі – товчену квасолію. Відомі навіть варіанти начиняти страву папороттю, редькою або борошном зі смальцем.

З варениками пов'язані багато народних звичаїв і традицій: їх ототожнювали з Місяцем і використовували як жертвовну їжу; процес замішування тіста символізував зародження світу, а начинка – продовження роду; їх приносили породілі, їли під час жнив та коли народжувала корова, щоб теля було здоровим. На варениках дівчата гадали на Андрія, а на Старий Новий рік готували страву з сюрпризом, ховаючи у начинку щось неочікуване (гудзик, квасолину, перець тощо).

Цікаві факти: вареник вважається символом канадського міста Глендон, тут йому навіть встановлено пам'ятник заввишки 9 метрів. В Україні пам'ятник варенику був в Черкасах, але в 2013 році його демонтували. Того ж таки 2013 року у Буковелі зліпили найбільший у світі вареник зі снігу.

Куліш

Куліш був улюбленою стравою українських козаків та чумаків. Його часто готували на обід в походах (звідси і нша назва «польова каша») або вдома на вечерю. Куліш готується на основі пшона з додаванням картоплі, моркви, сала, цибулі та зелені. Але знову ж таки залежно від регіону рецепти страви різнилися: На Чернігівщині та Полтавщині готували гречаний, а на Південному Поділлі – кукурудзяний, на Правобережному Поліссі куліш могли варити на молоці, сироватці або маслянці. Справжній куліш мав бути густим, а не таким, у якому крупи́на за крупиною ганяється з дубиною.

Цікавий факт: вважається, що куліш корисний для профілактики онкозахворювань.

Банюш

Банюш – одна з найпопулярніших страв галицької кухні, яку на Закарпатті готують по кілька разів на тиждень. Справжній банюш має бути приготований у чавунному казані на відкритому вогнищі з кукурудзяної крупи на овечій сметані або вершках, які 3 дні зберігаються в коморі.

Заправляють готовий банош бринзою, білими грибами або шкварками. Помішувати кашу можна тільки дерев'яною ложкою і тільки в одну сторону.

Цікавий факт: усі страви пов'язані з використанням продукції вівчарства мають готувати чоловіки. Тому приготування баноша теж вважається чоловічою справою.

Цікавий факт: на Рахівщині банош називають «вічним двигуном» за його поживність і здатність надовго наситити цілу родину.

Голубці

Свою варіацію голубців має ціла низка країн, досі ведуться дослідження з приводу етимології та походження цієї страви. В Україні голубці давно вже вважаються традиційною стравою, але їх приготування і статусність відрізняється залежно від регіонів. Так, наприклад, на більшості території країни голубці вважалися буденною стравою, а от в деяких районах Правобережжя їх готували тільки до святкового столу.

Голубці являють собою капустяне листя (запарене або квашене) з різними начинками. Спочатку в якості начинки використовували фарш з крупи (кукурудзяної, пшона, рису або гречки залежно від регіону); смаженої цибулі і шкварок. М'ясо додавали лише на свята. Тушкували голубці у печі з м'ясним бульйоном, сметаною або квасом.

Цікавий факт: у різних регіонах України голубці мали різний розмір. На Лівобережжі і в Південних областях їх робили великими з цілого листа капусти, а от в Західних лист капусти розрізали на кілька частин, а тих хто так не робив вважали лінивими хазяйками.

Деруни

Деруни – це традиційні українські картопляні оладки, особливо популярні в Східних та Північних областях. У залежності від регіону вони ще можуть називатися кремзликами, тертюхами, рисилованиками, терчаниками тощо. Головним інгредієнтом є «дерта» картопля, до якої додають цибулю, трошки борошна, яйце та сіль. Усе це перемішується і смажить на соняшниковій олії.

Цікавий факт: традиційно деруни вважалися недільною стравою. Їх готували на сніданок або вечерю, а також іноді на свята, зокрема на Благовіщення.

Котлета по-київськи

За право називатися батьківщиною цієї страви досі сперечаються Україна, Росія, Німеччина, Франція та США. Тим не менше, сьогодні котлета по-київськи є гастрономічним символом саме української столиці. Вважається, що вперше вона з'явилася на столах киян ще на початку 20 століття, але на певний період була забута і відродилася уже в середині століття в місцевих ресторанах. Масовою страва стала уже в 60-х. Котлета по-київськи готується з ніжного курячого філе з рідкою начинкою з масла, зелені та спецій і обсмажується у панірувальних сухарях у фритюрі.

Цікавий факт: котлета по-київськи настільки популярна, що її не тільки готують у закордонних ресторанах під назвою Chicken Kyiv, а й включили до споживчого кошика у Великобританії.

Полтавські галушки

Галушку іноді називають королевою української кухні. Цю страву з вареного тіста у вигляді окремого блюда або інгредієнту для супу готували по всій території України, але найбільш популярною вона стала саме на Полтавщині. Тут їй навіть встановили пам'ятник і проводять фестиваль на її честь. Для приготування галушок тісто з борошна, солі та води рвалося або різалося. З нього формувалися кульки або квадратики, які відварювалися найчастіше на пару і потім додавалися в суп або подавалися окремо з шкварками, сметаною або смаженою цибулею у піст. Полтавські галушки подаються з вершковим маслом, часником, сметаною та відвареною куркою.

Цікавий факт: на Західній Україні існує своєрідна варіація галушок з додаванням вареної товченої картоплі, сиру та яєць. Їх називають палюшки.

Биточки з тюльки

Биточки з тюльки стали коронною стравою одеської кухні з часів Другої світової війни. Для їх приготування беруть свіжу тюльку, обвалюють

її в яєчно-майонезній суміші і обсмажують в олії. Подаються биточки з соусом з майонезу, в який додають каперси, огірки, цибулю і кріп.

Закуси

Сало

Сало – один з найголовніших продуктів української кухні. Його вживають сирим, соленим, копченим, смаженим і навіть в шоколаді, з хлібом, часником, цибулею, зеленню.

Салу приписується безліч корисних властивостей, зокрема здатність запобігати атеросклерозу, виводити токсини, полегшувати похмілля тощо.

У 2011 році у Львові відкрили єдиний у світі музей сала. Саме тут можна скуштувати сало в шоколаді та ще 35 видів цього продукту.

Цікавий факт: найсмачнішим вважається сало свиней, яких годують жолудями.

Шовдар

Шовдар – це м'ясний делікатес, який готують на Закарпатті на великі свята, зокрема на Великдень. У кожного господаря свій рецепт, але для класичного шовдаря потрібно густо натерти свинячий окіст селітрою, цукром, сіллю та спеціями і на 3 тижні помістити в діжку, засипавши його сіллю. Потім сало треба очистити від солі і на 3 дні помістити в копильню. Готовий шовдар нарізають тоненькими скибочками і їдять сирим, вареним або смаженим.

Полядвця

Ще одна західноукраїнська м'ясна закуска – полядвця, що являє собою вирізку зі стегнової частини свині, теляти чи коня, що особливим чином маринована і пров'ялена. Сьогодні процес приготування значно спростився, але досі займає до 2-х тижнів.

Холодець

Холодець – м'ясна холодна страва, яку роблять ще з часів Київської Русі. Раніше його готували переважно на зимові свята, зокрема Різдво. Щоби

надати страві густоти, використовували хрящі й кістки, але з винайденням желатину це робити перестали. У більш сучасних рецептах з'явилися додаткові інгредієнти: гриби, яйця, шинка, спеції. Класичний український холодець готується з будь-якого м'яса, цибулі, моркви, часнику та спецій.

Десерти

Млинці

Ця страва поширена на території всієї України і відома в традиційній кухні ще з часів Київської Русі. Саме слово «млинець» означало коржик із борошна. Для приготування млинців використовувалось гречане, пшеничне, кукурудзяне борошно, пшоно, крохмаль або навіть манна крупа. Обов'язковими інгредієнтами є також молоко та яйця. Млинці можна їсти без нічого або додавати начинку. Останній варіант називають налисники. Серед найпоширеніших солодких начинок використовують ягоди, творог, мак та яблука. У деяких регіонах, наприклад на Чернігівщині, млинці, начинені творогом або маком, ще додатково запікалися в печі у вершковому маслі.

Цікавий факт: наші предки асоціювали млинці з Сонцем і пов'язували з богом плодороддя – Ярилом. Млинці й досі є традиційною стравою на свято Масляної.

Гомбовці

Гомбовці – традиційний десерт закарпатців. Він являє собою парові пиріжки з тіста з творога, манки, яєць та цукру, обвалені в панірувальних сухарях. Гомбовці можуть бути з начинкою (фруктовою чи ягідною) або без. Подаються зазвичай з солодким сметанним соусом.

Цікавий факт: гомбовці мають майже ідентичний аналог в китайській традиційній кухні – баоцзи.

Галицький сирник

Галицький сирник – улюблений десерт львівських господинь і кав'ярень, рецепт якого популяризувала у 1961 році Дарія Цвек. Традиційний галицький сирник готується з перетертого творога, яєць, вареної картоплі або

манки, цукру і масла. Також додаються родзинки або в'ялені вишні. Готовий сирник поливають шоколадною глазуррю.

Цікавий факт: сьогодні існує понад 30 рецептів приготування львівського сирника.

Київський торт

Ще один гастрономічний символ української столиці, але цього разу солодкий – київський торт. Над його рецептурою кондитери фабрики імені Карла Маркса працювали роками. Її запатентували лише в 1973 році, і досі справжніми секретами приготування володіють лише працівники фабрики Roshen, що стала наступницею Карла Маркса. Основою торта є коржі на заквашених білках з додаванням цукру, борошна та горішків. Крем готується з масла, яєць, молока та цукру з додаванням какао й коньяку.

Цікавий факт: раніше кожен кондитер мав свій унікальний «кремовий почерк», але згодом розписи уніфікували, щоб уникнути підробок.

Київський торт кілька разів здобував нагороди на престижних радянських кондитерських конкурсах.

Цікавий факт: за радянських часів купити київський торт можливо було лише в столиці, відстоявши в черзі з 4-ї ранку.

Додаток Б
Тест на визначення сформованості
загальних творчих здібностей

Уважно прочитайте пункти і проти кожного з них поставте «так», якщо твердження збігається з вашою думкою про себе, або «ні», якщо не збігається.

1. Як правило, я легко пристосовуюсь до людей, ідей чи умов.
2. Мені подобається вирішувати типові, стандартні завдання.
3. Я, здається, з більшою охотою створювала б чи конструювала б нове, ніж поліпшувала б, удосконалювала б старе.
4. Зазвичай я обачлива, коли маю справу з колективом.
5. Здебільшого я дію самостійно, без допомоги і підказок друзів та старших.
6. Ніколи не намагаюся змінити стосунки між собою і моїми товаришами.
7. Часто-густо я утримуюся від висування ідей, позицій, хоча й маю їх.
8. Мені щастить знайти нестандартне, оригінальне вирішення завдання.
9. Мені подобається, коли відбувається різка зміна різних видів діяльності.
10. Мені притаманне прагнення реалізувати одночасно кілька ідей, вирішувати кілька проблем.
11. Я частенько сам вступаю у суперечку з колегами.

12. Зазвичай я легко погоджуюся з іншими й підкоряюся колективній думці.

13. У мене часто виникають оригінальні ідеї.

14. Мені подобається виконувати роботи за розробленим планом, схемою, інструкцією.

15. Я завжди охоче поширюю, пропагую нові ідеї.

16. Я вважаю за краще виконувати роботу по-новому, хоча знаю, що товариші можуть мене не розуміти.

17. Як правило, я працюю без істотних змін, відхилень від рекомендацій, які мені надають методики.

18. Мені часто доводиться виправдовувати свої дії інструкціями, правилами, рекомендаціями.

19. Мені подобається виконувати завдання досконалішого характеру.

20. Я завжди відстоюю свою думку, якщо в ході дискусії не виявляю серйозних недоліків.

За кожну відповідь «так» на запитання 1,3,5,8,9,10,11,13,15,16,19,20 і відповідь «ні» на запитання 2,4,6,7,12,14,17,18 виставляють 2 бали.

Якщо набрано 31 – 40 високий рівень; 21-30 – достатній рівень; 11-20 балів – середній; 1-10 балів – низький.